

Az élethossziglan választott tagok¹

Bevezetés

A főrendiházban a választott tagság intézményét az 1885. évi VII. törvénycikk hozta létre. A főrendiház szervezetét módosító törvény 25. §-a kimondta, hogy „élethossziglan tagjai lesznek a főrendiháznak azok, kiket a mostani [ti. a reform végrehajtása előtti] főrendiház igazolt tagjai, azon igazolt tagok közül, kik az eddig gyakorolt személyes tagsági jogot jelen törvény életbelépte után nem fogják többé gyakorolhatni, ilyenekül megválasztanak. E tagok száma az ötvenet meg nem haladhatja”. Az idézett paragrafus a törvény „Átmeneti intézkedések” fejezetében szerepelt, ugyanis a választásra egyszeri alkalommal került sor. Az 1885 májusában megválasztott félszáz személy ennél fogva fokozatosan csökkenő létszámú csoportot alkotott a tagságon belül.

A választott főrendek csoportja több szempontból is vizsgálatra érdemes. A választás bevezetése ellentmondásos jelenség volt. A reformtörvény a második kamara korszerűsítését szolgálta,² az újítás célja azonban ebben a konkrét esetben a tagság korábbi összetételének konzerválása volt. A választott tagokra vonatkozó rész a törvényjavaslatban eredetileg nem szerepelt, az országgyűlési tárgyalás során került a kiegészítés a szövegbe, Tisza Kálmán miniszterelnök többek között ezzel biztosította a törvény főrendiházi megszavazását. A választott tagokra vonatkozó korábbi elképzelések és a törvényjavaslat módosulásának folyamata mellett azt is vizsgálatra érdemesnek tartom, hogy az ötven tag kiválasztására milyen politikai, szakmai, személyes vagy egyéb szempontok mentén került sor. Kapcsolódó kérdés, hogy a tagok ezen csoportja milyen tevékenységet fejtett ki a főrendiházban. A főrendiház átalakítására vonatkozó értekezések, röpiratok, korabeli hírlapok tudósításai, a főrendiház nyomtatott irományai, valamint a főrendiházi, miniszterelnökségi és kabinettirodai levéltári források segítségével igyekszem választ adni a fenti kérdésekre. A választott

¹ A tanulmány elkészítését az NKFIH 112429 „A dualizmus kori magyar országgyűlések tagjainak feltárása és társadalomtörténeti elemzése” című pályázata támogatta.

² „Nem szorul magyarázatra az, hogy ezen ősi intézmény ezen alakjában a megváltozott viszonyok között állandóan meg nem maradhat, s hogy annak is módosulnia kell.” – olvasható Tisza Kálmán miniszterelnöknek a főrendiház reformját célzó törvényjavaslat országgyűlési benyújtását kísérő indoklásában. Képviselőházi Irományok 1884–1887. 1. kötet 140. 25. szám

főrendek törvényhozói és politikai magatartásának, aktivitásának megismeréséhez a főrendiház iratai mellett a dualizmus kori országgyűlési almanachokra és közelmúltban megjelent, tudományos igényű életrajzgyűjteményekre támaszkodom, egyes személyeknél a korabeli publicisztikát (Mikszáth Kálmán és Ady Endre cikkeit) vagy magánjellegű feljegyzést (Justh Zsigmond naplója) is segítségül hívva.

A főrendiházi reformtörvény és a választott tagok kérdése

Tisza Kálmán miniszterelnök és belügyminiszter 1883-ban készült, *a főrendiháznak mint felsőháznak szervezéséről* című törvényjavaslatában az örökletes jog alapján tag főnemesek képezték a tagság legnépesebb csoportját, és tagsági joguk gyakorlását a földadó cenzus korlátozta. A javaslat szerint felsőházi tag lett volna a római katolikus, görögkatolikus, görögkeleti érsekek és megyéspüspökök, a pannonhalmi, a jászói főapát és az aurániai perjel mellett az izraelita felekezet egy – az egységes egyházszervezet hiánya miatt az uralkodó által kinevezett – képviselője, valamennyi református, evangélikus és unitárius püspök, a szűkebb értelemben vett Magyarország valamennyi, az erdélyi egyházkerület hivatalban legidősebb református főgondnoka, az evangélikus egyetemes felügyelő és egyházkerületi főfelügyelők, továbbá az unitárius főgondnok. Az uralkodó kifogása nyomán a javaslatot Tisza úgy módosította, hogy csak a hivatalban legidősebb egyházi, illetve világi előjárók nyerjenek tagsági jogot, összességében a református és az evangélikus felekezet vezetői közül hat-hat, az unitáriusoké közül egy fő.³ Tisza a főispánok hivatalból eredő tagságát meg kívánta szüntetni, szemben a zászlósurak, a koronaörök, a fumei kormányzó és a horvát szábor három küldöttének tagságával. Felsőházi tagságot szánt a Királyi Kúria elnökének és másodelnökének, valamint a Budapesti Ítéltábla elnökének. A törvényjavaslatban további újítás volt az élethossziglan kinevezett tagság bevezetése. Tisza 1883 elején még elvetette a kinevezhető tagok arányának rögzítését, a minisztertanács által augusztusban tárgyalt törvényjavaslatban azonban már szerepelt korlátozás: eszerint a reformot követően legfeljebb a tagság negyedrésze, a későbbiekben pedig harmada lehetett volna kinevezett tag. Tisza kezdetben elzárkózott a választott tagság minden formájától a horvát szábor addig is meglévő küldöttein kívül. A miniszterelnök 1883 augusztusában, a törvényjavaslatot

³ Iktatószám nélkül, lelőhelye: MNL OL K 26. 195. cs. 1883-1004.

Az észrevételekről közvetve, Tisza válaszából tudunk. Tisza Kálmán miniszterelnök felterjesztése I. Ferenc Józsefhez. [Budapest], 1883. szeptember 27. M. E. 1883-3131., lelőhelye: MNL OL K 26. 195. cs. 1883-1004.

Az uralkodó legfontosabb kifogásait ismerteti (a közölt levéltári alapszám alapján feltételezhetően szintén Tisza válasza alapján): Püski 1992: 71.

Ferenc József elé előszentesítésre felterjesztő felségfolyamodványában annak a meggyőződésének adott hangot, hogy „általjában minden felsőháznak gyengesége rejlik abban, ha választásra alapíttatik”, és hosszabban taglalta, hogy a tagok választásának egyes módozatai miért nem alkalmasak a bevezetésre.⁴ Az angol felsőházba választott író és skót peerek mintáját nem tekintette adaptálhatónak, mert egy „választótestület megalkotása, beosztása sok nehézséggel járna”. Azt az eljárást, hogy a második kamara tagjait a vagyonos állampolgárok közül a nagyobb kerületekben ugyanazon választók válasszák, mint akik a kisebb választókerületekben a képviselőket, szintén elutasította. Indoklása a következő volt: „oly nagy tömege a választóknak kellene, hogy egy egyénre szavazzon, s oly nagy területről kellene hogy ezen szavazatok jöjjenek, hogy eltekintve is attól, hogy ily módon a felsőház nagyon könnyen elveszíthetné magyar állami jellegét, maga a célszerűség sem engedi meg ezen módozat elfogadását, mely mellett a választók legnagyobb része nem is lenne azon helyzetben, hogy a jelöltekről csak ismerettel is bírjon”. A választás azon formájáról, amelynél a felsőházi választójogot a képviselőválasztásnál alkalmazott cenzusnál magasabb cenzushoz kötnék (mint a korabeli belga törvényhozás esetében), azt tartotta, hogy „a szegények és a vagyonosok közti ellentét, ellenséges indulat élesztésére vezetne”. Ha a képviselőház választana bizonyos számú tagot saját kebeléből (mint Norvégiában), akkor „a képviselőházi többség meggyengítené magát”, a felsőház pedig csak „visszhangja lehetne a képviselőháznak”, vagy a választást a képviselőházi többség az ellenzék súlyának csökkentésére használná fel, ami szintén további zavarokat okozna a parlament működésében. Ha a képviselőház nem a saját soraiból választaná meg a felsőházi tagokat, akkor „valószínűség szerint elsősorban a többséghez tartozó bukott képviselőkkel népesítené be a felsőházat”. Tiszta a felsőházi mandátum hosszának kérdését is problematikusnak tartotta: az időhöz kötött választás mellett elveszne a felsőházi tagok függetlensége, „a közvélemény szélsőjeitől” függnének, ha viszont a választás élethossziglani lenne, akkor „a választók időszerinti hajlamából eredt képviselőház” évtizedekre befolyásolná a felsőház irányát. A törvényhatóságok általi választást azért ellenezte, mert a megyéket nem politikai tényezőkné, hanem közigazgatási egységekné tekintette. Ezen kívül úgy tartotta, hogy „aki a magyar állam fennállását akarja [...] [az] azt, hogy Magyarországon az államélet legfőbb nyilvánulásában, a törvényhozásban bármi legyen, mi rejtetten vagy nyíltan az egységes állam helyett az egyes részek szövetségét, a foederatiót jelzi, soha semmi szín alatt meg nem engedheti”. Különösen elítélte, hogy (mint azt Kossuth Lajos már 1868-tól szorgalmazta) a törvényhatóságok népességük arányában válasszanak tagokat a felsőházba, mert az „a törvényhatóság magyar fogalmával – mely szerint mind egyenlő

⁴ M. E. 1883-2554. (Fogalmazvány) és M. E. 1883-2554., érk. M. E. 1883-3132. (Tisztázat). Le-lőhelyük: MNL OL K 26. 195. cs. 1883-1004.

joggal bír – teljesen ellenkeznek”. Foglalkozott azzal az elképzeléssel is, hogy a felsőház törvényhatóságok általi választása élénkítően hatna a megyei politikai életre. Tisza elismerte, hogy ha rövid időre szólna a mandátum, és kötelező utasítással járna, akkor „bizonyos fokig felpeszsdülne a politikai élet a megyékben”. Ennek azonban az lenne a hatása, hogy „elvonná a megyét attól, ami igazi feladata, a közigazgatás és társadalmi élet igényeinek teljesítésétől”. Az utasítást egyébként sem tartotta összeegyeztethetőnek a felsőházi tagoktól elvárt függetlenséggel és a parlamenti rendszerrel sem. Tisza szerint a törvényhatóságok által választott második kamara azt eredményezhetné, hogy felsőház tagjai leszavazzák azt a kormányt, mely pedig a választókerületek választottai többségének (a képviselőházi kormánypártnak) bizalmát bírja, vagy megfordítva, és „mindenik esetben lesz összeütközés, elkeseredés politikai okokból a megye választó népeisége és a megye között, mely azután az administratio és a közélet minden terén összeütközésre, rendellenességre” vezetne.⁵ Tisza a törvényjavaslat országgyűlés elé terjesztett indoklásában a választás elutasításáról nem írt, de azt ott is kijelentette, hogy „a demokratikus elvek logikai keresztülvitelével feladatának megfelelni képes felsőházat szervezni [...] nálunk [...] megkísérteni sem szabad, mert ez annyit tenne, mint a magyar államnak, mint ilyennek egy biztosítékát elvetni és ellentétbe jönni a történelmi fejlemények és szerzett jogok iránti tisztelettel”.⁶

A főrendiház reformjára vonatkozó törvényjavaslatot a képviselőház plénuma első ízben 1885. február 10. és március 4. között tárgyalta, a javaslat főrendiházi nyilvános tárgyalására március 23-tól 27-ig, majd a módosítások képviselőházi vitájára április 16-tól 23-ig került sor. A javaslat első képviselőházi tárgyalása során valamennyi ellenzéki pártalakulat a részben választott tagokból álló felsőház érdekében lépett fel. A Függetlenségi Párt (belső viták után) azt indítványozta, hogy a törvényhatóságok, a protestáns vallásfelekezetek és az örökös tagok főrendiházi képviselete is választás útján valósuljon meg. Ez utóbbi követelésnek, amely szerint a hercegek, grófok és bárók vagyoni cenzus nélkül „szabadon és titkos szavazással” meghatározott számú képviselőt választottak volna a felsőházba, a törvényjavaslattal elégedetlen főrendek együttműködésének megnyerése lehetett a célja.⁷ Az Antiszemita Párt soraiából felszólaló képviselők, így például br. Andreánszky Gábor ugyancsak a törvényhatóságok általi választás és az örökös jogon tag főnemesi nemzetségek választás útján megvalósuló képviselete mellett foglaltak állást.⁸ A Mérsékelt Ellenzék az általános vitában benyújtott határozati

⁵ M. E. 1883-2554., érk. M. E. 1883-3132. (Tisztázat). Lelőhelye: MNL OL K 26. 195. cs. 1883-1004.

⁶ Képviselőházi Irományok 1884–1887. 1. kötet 140. 25. szám

⁷ Képviselőházi Napló 1884–1887. 4. kötet 80–87. 1885. február 11.

⁸ Képviselőházi Napló 1884–1887. 4. kötet 196–197. 1885. február 17.

javaslatban az élethosszigan kinevezett tagok számának radikális leszállítása mellett a felsőház törvényhatósági bizottságok által választott tagokkal való kiegészítését indítványozta.⁹ A törvényhatósági bizottságok általi választás ellentmondott a közigazgatás államosítására vonatkozó elképzelésnek, amit a párt több vezető tagja, például maga a határozati javaslatot beterjesztő Szilágyi Dezső is vallott. Szilágyi 1885-ben a választott tagok feladatának azt tekintette, hogy a felsőházat a nemzettel „közvetlen összeköttetésbe” hozzák, gr. Apponyi Albert viszont (valószínűleg a főrendek megnyerése végett) azt hangsúlyozta, hogy a választás folytán bekerülő tagok többsége politikai hagyományát tekintve az örökös tagokkal lenne rokonságban. Apponyi a választott tagokat választóik képviselőjének tekintette, ezzel szemben kormánypárti felszólalók (pl. Hegedűs Sándor) hangsúlyozták, hogy a felsőházak nem képviseleti, hanem meritokratikus jellegű intézmények. Apponyi úgy vélte, hogy a megyei választások csak akkor vezetnének partikularizmushoz, ha követutasítási és visszahívási joga lenne a törvényhatósági bizottságoknak. Egyes kormánypárti képviselők ezzel szemben kifogásolták, hogy választás esetén a felsőház összetétele (amennyiben nem tükrözné a nemzet többségének akaratát) nem lenne korrigálható a választott tagok mandátumának lejárta előtt. A képviselőházi vita során a Szabadelvű Pártnak a választott tagok ellen és a főnemesség születési jogn alapuló tagsága mellett leggyakrabban hangoztott érve a nemzeti érdek védelme volt.

A főrendiházban gr. Andrássy Gyula, aki az intézmény egyik legbefolyásosabb politikusa volt, a törvényhatóságok által választott tagok bevezetése mellett és a nagy számú élethosszigan tag kinevezése ellen foglalt állást. A más kérdésekben általában a szabadelvű párti kormányálláspontot támogató Andrássy azt követően is a törvényhatóságok által választott tagok behozatalát szorgalmazta, hogy ismertté vált a Tisza-kormány ezzel ellentétes reformterve. Hegedűs Lóránt szerint azért, hogy az általános választójog esetleges bevezetésének hatását a törvényhozásra a megyék képviselői és az érdekképviselőt ellensúlyozza.¹⁰ Ez távlati megfontolás lehetett, mert ekkor sem a kormány, sem az ellenzék nem tervezte a választójog kiterjesztését. Mindenesetre tükrözte azt a liberális (elitista) felfogást, hogy a politikai döntéshozatal ne függjön a gyorsan változó közvélekedéstől, illetve ne legyen kiszolgáltatva a „többség zsarnokságának”.¹¹

⁹ Képviselőházi Napló 1884–1887. 4. kötet 72. 1885. február 10.

¹⁰ Hegedűs 1941: 195.

¹¹ A hatalomgyakorlás ezen liberális (elitista) felfogásra lásd Cieger 2010: 144.

Andrássynak a főrendiházi reformra vonatkozó nézeti hasonlóságot mutattak a Mérsékelt Ellenzéknek az 1885-ban a képviselőházi tárgyalás során elfoglalt álláspontjával, bár a gróf – a *Pesti Napló* értesülése szerint – a képviselőházi ellenzékkel ellentétben a választást nem a megyei bizottságokra kívánta bízni, hanem erre a célra alakított választókerületekben, közvetett választással akarta végrehajtani.¹² A politikus elzárkózott attól, hogy együttműködjön a Mérsékelt Ellenzékkel, illetve főrendiházi elvbarátaikkal. A törvényjavaslat főrendiházi bizottsági tárgyalása idején Tiszával folytatott megbeszélést, majd a bizottságban a kormány és a főrendiházi ellenzék álláspontja között közvetítő javaslatot terjesztett elő. Elállt a törvényhatóságok által választott tagokra vonatkozó követelésétől, de indítványozta a kinevezhető tagok számának leszállítását a tagok harmadáról (110-150 főről) ötven főre, valamint az évente kinevezhető tagok számának korlátozását.¹³ Andrássyt a megegyezés előmozdítására sarkallhatta, hogy ha a törvényjavaslatot a főrendiház leszavazza, az a képviselőházi ellenzéknek alapot ad arra, hogy a kormányt még erősebben támadja, ami pedig akár Tisza bukását is eredményezheti, sőt járulékos hatása lehet a konzervatív erők politikai súlyának növekedésére is (hiszen a főrendiházi ellenzékiek jelentős része konzervatív főnemes volt). Tisza valószínűleg osztotta Andrássy Gyula aggodalmát, ezért fogadta el a törvényjavaslat bizottsági tárgyalása során az általa javasolt módosításokat. A miniszterelnöknek sikerült elérnie, hogy a módosított törvényjavaslatot Samassa József egri érsek és gr. Zichy Nándor is elfogadja. Zichy támogatása különösen fontos volt, mert addig a törvényjavaslattal szembeni ellenállás szervezésében kulcsszerepet játszott. Zichy és társait az attól való félelem ösztönözhette kompromisszumra, hogy a kormány, ha javaslatát leszavazzák, a főrendiház radikális átalakítását viszi majd keresztül. A főrendiházi bizottsági vitában a főrendek által saját tagjaik közül választott tagok gondolata került az előtérbe, ugyanis Zichyék támogatásának feltétele az volt, hogy a kimaradók közül egyszeri alkalommal ötven fő választására kerüljön sor.¹⁴ Az intranzigens ellenzéki főrendek azt követelték, hogy a földadó cenzenál az erdélyi főnemesekre külön szabályokat alkalmazzanak, a census miatt kiesőknek legyen állandó létszámú, folyamatosan kiegészített, választott képvisellete a tagok között, és felléptek a törvényhatóságok által választott tagok

¹² *Pesti Napló* 1885. február 17. (reggeli kiadás) 1.

¹³ Br. Orczy Béla király személye körüli miniszter levelei Pápay Istvánnak, az uralkodó kabinettitkárnak. Budapest, 1885. március 11., március 12., március 13. MNL OL I 34. 2. d.

¹⁴ Emellett elérték, hogy az izraelita felekezet hivatalos képvisellete törülésre kerüljön a törvényjavaslat szövegéből, a címzetes püspökök közül a két felszentelt episzkopusz (a nándorfehérvári és a tinnini) megőrizhesse tagságát, valamint a főrendiház jogköre tekintetében a status quo fenntartását.

mellett is. Utóbbi követelés jelezte a főrendiházi és a képviselőházi ellenzék kapcsolatát. Miután azonban a törvényhatóságok által választott tagok bevezetését a képviselőházi többség már előzőleg leszavazta, és valószínűleg azért is, mert a követelést a főrendek többsége sem támogatta, fő követeléssé nem ez, hanem a kimaradásra ítélt főnemesek sérelemének enyhítése vált. A tagok választásának állandósítását azonban nem sikerült elérniük, be kellett érniük a kiesésre ítélt tagok közül ötven tag egyszerű választásával.¹⁵ A főrendiházi bizottsági tárgyaláson részt vevő főispánok megosztottak ezen választás kérdésében. Br. Majthényi László Hont megyei és Graeff József Szabolcs megyei főispán több társa nevében kijelentette, hogy a választásban nem akar részt venni. Gr. Degenfeld-Schonburg Lajos viszont tiltakozott a presszió ellen, és kijelentette, hogy amíg tagja a főrendiháznak, a tagoknak minden jogával élni fog. A nógrádi főispán egyébként gr. Dessewffy Aurél veje volt, örökös jogon a főrendiház tagja maradt a reform után is, azonban 1886-ban szabadelvű párti programmal országgyűlési képviselővé választották. Amikor a törvényjavaslatot tárgyaló hármass bizottságban szavazásra került sor, a főispánok gr. Cziráky Béla Fejér megyei főispán kivételével végül mind arra szavaztak, hogy minden addigi tag legyen választó és választható.¹⁶ A bizottsági tárgyalás későbbi szakaszában, a részletes vita során a főispánok fellépése szerepet játszott abban, hogy nem került sor a választott tagok kérdésének (a kormány érdekével ellentétes) újratárgyalására.¹⁷

Tiszának a Szabadelvű Párt a törvényjavaslat főrendiházi módosításaival elégedetlen tagjainak többségét sikerült leszerelnie azzal, hogy a javaslat meg nem szavazása esetére kilátásba helyezte lemondását. A módosítások képviselőházi tárgyalása előtt tartott pártértekezleten a több mint 230 képviselőből csak egy mintegy harminc fős liberális töredék tartott ki a módosítások elvetése mellett.¹⁸ A képviselőházi nyilvános vitában ezek többsége is néma maradt. Az ötven tag egyszerű választása ellen pedig még az ellenzék soraiból sem szólalt fel képviselő. Tisza a módosított törvényjavaslat elfogadását kérő felszólalásában ismét kitért a választott tagok kérdésére, a korábbi érvek mellett most azzal is indokolta a rendszeres választás elutasítását, hogy nem akarja, hogy a felsőház a képviselőházat túlszárnyaló befolyást nyerjen.¹⁹

¹⁵ A törvényjavaslat főrendiház által módosított szövegét közli: 1884–1887. 5. kötet 366–370. 170. sz.

¹⁶ Br. Orczy Béla levele Pápay Istvánnak. Budapest, 1885. március 15. MNL OL I 34. 2. d.

¹⁷ Br. Orczy Béla levele Pápay Istvánnak. Budapest, 1885. március 14. MNL OL I 34. 2. d.

¹⁸ *Egyetértés* 1885. március 26. 1.; *A kormánypartból*. Pesti Napló 1885. április 15. (esti kiadás) 1.; *A Szabadelvű Párt értekezlete*. Nemzet 1885. április 15. (reggeli kiadás) 1.

¹⁹ Képviselőházi Napló 1884–1887. 7. kötet 17. 1885. április 22.

Az 1885. évi VII. törvénycikk (a főrendiház szervezetének módosításáról) eredményeképpen a magyar országgyűlés második kamarája megőrizte arisztokratikus alapvonásait. A törvény az örökletes főrendiházi joggal rendelkező főnemes családok tagjai számára a tagsági jog gyakorlását 3000 forint földadó cenzus teljesítéséhez, továbbá a más állam törvényhozásában is tagságra jogosultak esetében egész életre szóló optáláshoz kötötte, ennek ellenére továbbra is az örökös jogon tagok képzettek a tagság legnépesebb csoportját. Az Erdélyben annak Magyarországgal történt egyesítése előtt a magyar királytól grófi vagy bárói címet nyert családok (és kimondatlanul a horvátországi, illetve csak Horvát-Szlavón- és Dalmátországban birtokos főnemesek) a szűkebb magyarországi arisztokratákkal megegyező feltételek mellett és jogkörrel gyakorolhatták tagsági jogukat. A törvény a jövőre nézve az új örökös tagok esetében a jog elnyeréséhez a vagyoni cenzus teljesítésén kívül a magyar állampolgárságot is előírta. Ha az új örökös tagok nem leszármazásuknál fogva voltak magyar állampolgárok, akkor a főrendiház tagság jogával felruházás a törvényhozás útján történhetett. Az örökös tagok közül az uralkodóház teljeskorú főhercegeire a fenti megszorítások nem vonatkoztak. Megszűnt a főispánok és a pápa által felszentelt két püspök kivételével a római katolikus címzetes püspökök tagsága. Képviseltek kaptak a protestáns felekezetek (a református felekezet három hivatalát legrégebb óta betöltő püspöke, főgondnoka és legidősebb két gondnoka, az evangélikus felekezet három hivatalban legidősebb püspöke, illetve főgondnoka, továbbá az unitárius egyház rangidős elöljárója). Az izraelita felekezet vezető tagjának ex officio tagsága azonban (Tisza miniszterelnök és a főrendek között a törvényjavaslat egyéb pontjainak megszavazását biztosítani hivatott megállapodás következtében) kimaradt a törvényből. A tagok közé kerültek a legfelső bírói fórumok vezetői (a Királyi Kúria elnöke, másodelnöke és a budapesti királyi ítélőtábla elnöke),²⁰ valamint az uralkodó által élethossziglani tagságban részesített személyek, akik közül 1885-ben harminc, a továbbiakban az ötven tag elérésig évente legfeljebb öt személy kerülhetett kinevezésre. A tagsági jogok gyakorlásától eső tagok közül a főrendiház által egyszeri alkalommal, a reform életbe lépése előtt választott ötven fő részvételi és szavazati jogát élete végéig megőrizhette.

²⁰ Az 1896. évi XXVI. törvénycikk értelmében a főrendiház tagja lett a közigazgatási bíróság a kormány előterjesztésére a király által kinevezett elnöke és másodelnöke is.

A tagságát élethossziglan megőrző ötven főrend megválasztása

Az 1885. évi VII. törvénycikk 25. §-a kimondta, hogy az ötven tagra megválasztása „egy a főrendiház által eleve kitűzendő napon és az általa megállapítandó mód szerint egyszer s mindenkorra fog eszközöltetni”. A főrendiház reformjával kapcsolatos intézkedések előkészítésére és végrehajtására a tagok közül választott, ún. 21-es bizottság 1885 májusának elején „beható vita után kimondotta, hogy ezen választást titkos szavazás útján viszonylagos többséggel véleményezi megejtendőnek”.²¹ A választásra a főrendiház május 15-i ülésén került sor. A választás előtt br. Prónay Dezső felvetette a kérdést, hogy ha a megválasztottak valamelyike nem fogadná el a reá eső választást, a kiegészítés új választással fog-e történni, vagy a választást elutasító helyébe a következő legtöbb szavazatot nyert tag lép. A főrendiház br. Sennyey Pál elnök állásfoglalását támogatva az utóbbi eljárás mellett határozott, majd megválasztotta az ötven tagot.²²

A választásnál alapvető szerepet játszott a politikai szimpátia. A sajtó beszámolt arról, hogy a választást a kormány és főrendek közötti, illetve a főrendiházi tagok egymással való egyeztetése előzte meg. A közjogi ellenzéki *Egyetértés* a választás napján arról adott hírt, hogy két nappal korábban a főrendek „bizalmas értekezleten” tanácskoztak, és egy, a főrendiház „több vezérlő egyéniségét” magába foglaló „albizottság” megállapított egy névsort, amit másnap a főrendek értekezlete elé terjesztettek. A főrendek fontos témák plenáris ülésen való tárgyalása vagy bizottsági választások előtt máskor is tartottak előzetes értekezleteket a különböző álláspontok, vélemények megismerésére és összehangolására. Az előzetes értekezletekről azok nem hivatalos és időnként bizalmas jellege miatt (a főrendek nézeteltéréseiket nem szívesen tárták a nyilvánosság elé) kevés és általában csak közvetett ismeret áll rendelkezésünkre. Az *Egyetértés* híradása alapján tudjuk, hogy a május 14-i értekezleten a főrendek „nagy számban” jelentek meg, továbbá hogy a tanácskozáson Sennyey főrendiházi elnök elnökölt (a sajtó azonban nem közölte egyetlen más jelenlévő főrend nevét sem). Az értekezlet elé terjesztett névsor, mint a kormánypárti *Nemzet* a választásról beszámoló egyik cikkéből kiderül, nem pusztán az albizottság munkája, hanem „a főrendiház vezető tényezői” és a kormány közötti egyeztetés eredménye volt.²³ Az *Egyetértés* beszámolója szerint a névsort összeállító azzal a kommentárral nyújtották be, hogy nem voltak tekintettel a pártkülönbségre, azon voltak, hogy

²¹ A főrendiház által kiküldött 21 tagú bizottság jegyzőkönyve. [Budapest], 1885. május 3., május 5. MNL OL K 587. A., 1. cs.

²² Főrendiházi Napló 1884–1887. 1. kötet 299–300. 1885. május 15.

²³ *A főrendiház mai üléséhez. Bp., máj. 15.* Nemzet 1885. május 16. (reggeli kiadás) 1.

a különben kimaradó családok lehetőleg képviselve legyenek, és hogy az erdélyi arisztokrácia minél több tagját vigyék be a főrendiházba. Az értekezleten élénk vita alakult ki az erdélyi mágnások „képviseletére” nézve. Egyes erdélyi mágnások azt hangoztatták, hogy a „kormánypárt kizárólag pártszempontból indult ki az erdélyi mágnások kijelölése körül”. Felzúdulást okozott, hogy az erdélyi tagok közül jelöltek között három főispán (ti. három erdélyi főnemes főispán), két főispánságra kiszemelt személy, továbbá két állami hivatalnok és néhány olyan mágnás is volt, aki addig „nemigen vett részt a főrendiház munkájában”. Azt is kifogásolták, hogy a választásra kiszemelték között vannak olyanok, „akik inkább a kinevezésre tartanának igényt, de a kormány azokat a helyeket olyanoknak tartja fenn, akiket szeretne bejuttatni, de nincs reménye rá, hogy ez a választás útján történjen”. Felvetődött, hogy több erdélyi családra nem voltak tekintettel, így a Lázár családból egy személyt sem javasoltak.²⁴ A címzetes püspököknek a listán való szerepeltetését az a kifogás érte, hogy a törvény szerint két címzetes püspök úgysis tag marad. Miután a főrendek mintegy egy órán át tartó értekezleten nem jutottak megállapodásra, „az elnök kijelentette, hogy a névsor nem kötelező, s a holnapi választásnál ki-ki tetszése szerint változtathat rajta”.²⁵ A tagságukat élethossziglan megőrző főrendek megválasztása tehát a főrendiházban máskor, például a bizottságok esetében is alkalmazott módon, úgy történt, hogy a nyilvános ülésen előre összeállított névsoron jelölték be a főrendek, hogy támogatják-e vagy sem az adott jelöltet (illetve a jegyzéket egyéni jelöltjeikkel kiegészíthették). A mostani választás annyiban tért el a szokásostól, hogy végül nem egy, hanem két eltérő névjegyzék került szavazás alá, továbbá, hogy rendkívül sok volt az „egyéni jelölt”.

A *Nemzet* már a választás napján megjelent esti számában tudósított a főrendiházi ülésről, bár eredményt még nem közölhetett: a 11 órakor elkezdődő ülés csak délután negyed négykor fejeződött be.²⁶ Talán ezt a tényt is igyekezett ellensúlyozni az élénk stílusú leírással: „Megtellett a nagyterem majdnem egészen, de távolról sem voltak annyian, mint a legutóbbi két »nagy« szavazás alkalmával [...] Ma a főpapok sem voltak olyan nagy számmal, mint akkor. [...] A főrendek mindinkább szaporodó tömege pedig járt föl és alá, nyüzsgött, suttogott, beszélgetett, tárgyalt a kézzel kézre járó jelöltek névsorán, de távolról sem azzal a zajjal, erőködéssel, mint a múltkori

²⁴ A Lázár főnemesi nemzetség tagjai 1885-ig nem kaptak meghívást a főrendiházba. 1885 februárjában gr. Lázár Imre és Jenő eredménytelenül folyamodott regálisért. A főrendiházban örökletes tagsági jogosultsággal rendelkező családokat becikkelyező 1886. évi VIII. törvénycikk a gr. Lázár családot is felsorolta, de 1918-ig egy családtagot sem találtam a főrendiház tagjai között.

²⁵ *Egyetértés* 1885. május 15. 1.

²⁶ Főrendiházi Napló 1884–1887. 1. kötet 299–300. 1885. május 15.

szavazásoknál. Ma bizonyos búskomorság uralkodott a főrendeken, mintha elsiratnák azokat titokban, akik ebben a teremben utoljára hozzák a törvényt”. A szavazatok összeszámolását a jegyzők fél 12-kor kezdték és háromnegyed 3-kor még nem voltak készen vele. „A közönség időközben mind egy szálig elpárolgott, a terem lassankin[t] átfüledt, a kívülről jövő füst lila színűvé tette a levegőt, s a megválasztásukat reménylők közül is mind többen kezdtek lemondani az egész dicsőségről, hogy azonnal tudhassák meg az eredményt.”²⁷ Az *Egyetértés* másnapi száma szerint a „választási aktus nem volt valami nagyon mozgalmas, sokkal csendesebben ment végbe, mint várni lehetett. A főrendek feltűnően nagy számmal gyűltek össze, s az ülés megkezdése előtt az előcsarnokban meg a teremben alakult csoportok élénk társalgás közben folytatták a kapacitálás nehéz munkáját. Hanem aztán vége volt minden mozgalomnak”. Az újság megjegyezte, hogy a szavazásnál, ami „alig pár percig” tartott, két névsor szerepelt. A „többségé” került elfogadásra egy változtatással, ugyanis ifj. gr. Esterházy Mihály helyett hg. Odescalchi Artúrt választották meg. A *Nemzet* tudni vélte, hogy Esterházy „nemsokára várhatóan cenzus alapján tag lesz”, ezért választották meg helyébe Odescalchit.²⁸ Az újság azt írta, hogy „a főrendiház vezető tényezői és a kormány közt eleve megállapított névsor” került elfogadásra.

A *Nemzet* értesülése szerint a szavazásra bocsátott másik névsorból, amely még harminc szavazatot sem kapott, hiányoztak a főispánok, a címzetes püspökök és „összességében 21 név volt másikkal helyettesítve”.²⁹ Az *Egyetértés* közzétette a „kisebbség” által támogatott névjegyzéket, ezen a listán azonban nem 21, hanem csak 19 olyan főrendet találunk,³⁰ akinek a neve a többség által támogatott névjegyzékről hiányzik. Ráadásul tartalmaz egy-egy főispánt (gr. Bethlen Gábor) és címzetes püspököt (Rónay Jácint) is.³¹ Akár a *Nemzet*, akár az *Egyetértés* értesülése volt pontos,

²⁷ A választó főrendiház. *Nemzet* 1885. május 15. (esti kiadás) 3.

Az előző két főrendiházi tárgy, amelyben „nagy szavazás” volt az izraelita–keresztény polgári házassági törvényjavaslat 1883 végén és 1884 elején történt kétszeri leszávozása és a főrendiházi reformtörvény-javaslat általános tárgyalására során, az ellenzéki indítvány elvetésével záruló szavazás volt. Az előbbi két szavazáson 214, majd 255, az utóbbin 315 főrend vett részt, miközben az igazolt tagok létszáma ekkor meghaladta a hétszázat. Főrendiházi Napló 1884–1887. 2. kötet 84–85. 1883. december 11.; 117–119. 1884. január 10.; Főrendiházi Napló, 1884–1887. 1. kötet 194–196. 1885. március 24.

²⁸ Esterházy 1885 decemberétől gyakorolta örökös tagsági jogát a főrendiházban. Főrendiházi Napló 1884–1887. 2. kötet 23. 1885. december 1.

²⁹ A főrendiház mai ülésehez. Bp., máj. 15. *Nemzet* 1885. május 16. (reggeli kiadás) 1.

³⁰ Odescalchival együtt.

³¹ Hg. Odescalchi Artúr, gr. Berchtold Artúr, gr. Czebrián László, gr. Keglevich Gábor, gr. Szapáry Péter, gr. Teleki Domokos, gr. Teleki Ede, gr. Török József, br. Apor Gábor, br. Balassa István, br. Bornemisza Tivadar, br. Fiáth Pál, br. Jósika Andor, br. Liphay Béla, br. Orczy Elek, br.

biztos, hogy az elfogadott és az elvetett névsor között jelentős volt az átfedés. A leszavazott névsor mellett, hogy mintegy harminc személy esetében megegyezett a másik listával, további néhány esetben ugyanazon főnemesi nemzetségből más családtagot ajánlott megválasztásra, mint a többséget nyert lista. Ez utóbbi familiák közül az Apor és a Fiáth bárói családból 1885-ben a 3000 forint földadó cenzust egy családtag sem, a gr. Vay családból egy, a br. Jósika családból kettő leszármazott is teljesítette.³² Mindkét névjegyzéken szerepelt néhány indigena (törvényhozás útján honosított külföldi eredetű családból származó) főnemes is (br. Berchtold Artúr, gr. Czebrían László, hg. Odescalchi Artúr). A többséget nem nyert névsorban szereplők közül négy személyt 1885 őszén az örökös tagok sorában találjuk (br. Balassa István, br. Czebrían László, br. Jósika Andor, gr. Keglevich Gábor), ők tehát végül mégis teljesíteni tudták a cenzust. Br. Simonyi Lajos pedig kinevezett tagként maradt bent a főrendiházban.³³ A többség támogatását el nem nyert listán voltak ellenzéki politikusok (pl. br. Liphay Béla), de szabadelvű pártiak is (pl. gr. Keglevich Gábor, gr. Teleki Domokos, br. Perényi Péter, br. Podmaniczky Frigyes). Utóbbiak felvétele a jelöltek közé a kormányt támogató főrendek megnyerését szolgálhatta, miközben a Szabadelvű Párt főrendiházi támogatóinak száma megválasztásukkal ténylegesen (egyelőre) nem nőtt volna, hiszen aktuálisan Perényi, Podmaniczky és Teleki is képviselő volt.

Az *Egyetértés* beszámolója szerint a szavazatok összeszámlálása azért vett csaknem két órát igénybe, mert „a névsorokon igen sok változtatást tettek”.³⁴ A *Nemzet* is megemlítette, hogy sok volt „az egyes elágazó szavazat”, és volt olyan szavazat is, amelyen egyik névsorból sem szerepelt egy név sem. Összességében mintegy kétszáz (!) névre adtak be szavazatot,³⁵ vagyis a reform végrehajtása során kiesésre ítélt több mint négyszáz személy csaknem fele kapott legalább egy voksot. A szavazáson több mint 144 főrend vett részt.³⁶ A megválasztottak közül a legkevesebb, 72 szavazatot Odescalchi kapta, aminek oka lehetett az, hogy pótlólag került fel a neve arra a listára, amelyet a többség támogatott (a kisebbségben maradt névjegyzéken már eleve szerepelt), de szerepet játszhattak ellenzéki politikai nézetei és excentrikus személyi-

Perényi Péter, br. Podmaniczky Frigyes, br. Simonyi Lajos, br. Vay Dénes. *Egyetértés* 1885. május 16. 1.

³² A gr. Vayok bárói rangú rokonai közül azonban kettő földadója elérte a 3000 forintot.

³³ Főrendiházi Irományok 1884–1887. 1. kötet 93. 178. szám

³⁴ *Egyetértés* 1885. május 16. 1.

³⁵ *A főrendiház mai üléséhez. Bp., máj. 15.* Nemzet 1885. május 16. (reggeli kiadás) 1.

³⁶ A legtöbbször, 144 szavazatot gr. Mikes Miklós és br. Mesznil Viktor kapta, de a szavazók ennél biztosan többen voltak, mert volt olyan, aki az előzetesen összeállított listákon szereplő egyetlen főrendre sem, így Mikesre és Mesznilre sem voksolt.

sége is. Az ötven élethossziglani tagságra megválasztott személy közül negyvenheten több mint száz szavazatot kaptak (közülük 27-re 130–144 társa szavazott).³⁷

Az *Egyetértés* névtelenségbe burkolózó munkatársa a választást úgy kommentálta, hogy „egyik névsor sem volt jobb a másiknál”, és (némi arisztokráciaellenes éllel) a választás csekély jelentőségét hangsúlyozta: „Egyébiránt, hogy mit jelent, mennyit ér, a közügyek folyamatában minő súllyal bír a választás, mely tegnap végbement: ezt semmi se magyarázza meg jobban, mint az a tökéletes közönség [közönyösség] és fel nem vevés, mellyel a nagyközönség és a sajtó e választás elé nézett. A kormányt, a kaszinót s néhány főúri családot kivéve nem volt ez országban társaskör vagy lapszerkesztőség vagy társas összejövetel, mely egy percig is törődött volna azzal, hogy kikre esik s kikre nem esik a választás. Egy lófuttatás, egy távgyaloglási verseny, egy balatoni regatta, egy premier az operában nagyobb országos figyelmet költ, mint az, hogy főrendek körében kikből áll az az ötven férfiú, akikkel a törvényhozók száma megszorodott”. A cikk szerint a közönynek oka volt a kormány és a főrendek eljárása is, hogy „az egész ügyet elvonták a nyilvánosság elől. Egyetlen formaszerű, de zártkörű értekezlet előzte meg az egészet. Elvégezték, kicsinálták, megállapították suttymba, cigarett mellett, néhány szép és előkelő delnőnek is közbeszólásával”.³⁸

A megválasztottak alapvetően a születési jogon tagok közül kerültek ki (a félszázból 46-an születési jogon vagy születési jogon is tagok voltak), de több hivatalban levő főispán is volt köztük, így a főispáni kar nesztorai, Kubicza Pál (1816–1893)³⁹ és Szmrecsányi Dárius (1816–1888), valamint a születési jogon is tag hg. Esterházy Pál (1843–1898), gr. Batthyány Lajos (1860–1951), br. Bánffy Dezső (1843–1911), gr. Bethlen András (1847–1898), gr. Bethlen Gábor (1832–1897) főispánok, valamint két címzetes püspök is megtalálható volt sorukban: Majer István (1813–1893) stagni és Rónay Jácint (1814–1889) skodari püspök. Megállapítható tehát, hogy a főrendiház 1885 májusában (ha csak jelképes számban is) valamennyi, az átalakításkor kieső tagsági csoportból részesített élethossziglan tagsági jogban személyeket.

A választásnál a kormány által (támogatói szavazata útján) érvényesített egyik szempont az volt, hogy a főrendiházban korábban aktív, de a reform során kieső személyek ne kényszerüljenek a ház elhagyására (függetlenül attól, hogy a családból mások teljesítették-e a cenzust). Tisza Kálmán miniszterelnöknek a reformtörvény-javaslat végső, az országgyűlés által elfogadott szövegét az uralkodóhoz szentesítésre

³⁷ A megválasztottak névsorát a szavazatok számával együtt közölte a főrendiházi napló. Főrendiházi Napló 1884–1887. 1. kötet 300. 1885. május 15.

³⁸ *A főrendi választás*. Egyetértés 1885. május 17. 1.

³⁹ Kubicza 1867-től 1885-ig Trencsén megye főispánjaként volt főrendiházi tag. Az életpályáját ismertető életrajz tévesen a főrendiház örökös tagjaként említi. Pálmány (szerk.) 2002: 485.

felterjesztő felségfolyamodványában azzal indokolta a választott tagokra vonatkozó szakasz elfogadását, hogy „[e]zen § intézkedése némileg ellenkezik ugyan azon alapelvekkel, melyekre a kormány a főrendiházi reformot fektette, s melyek a választásra alapított tagságot egészen kizárni kívánták; minthogy azonban a tárgyban levő intézkedés csak átmeneti, s ily módon a főrendiháznak kiegészítése csakis egyetleneszer fog történni; minthogy továbbá ezen úton úgysis csak azon elemek [!] fognak a főrendiházba bejutni, melyekre a kormány is javaslatának eredeti, most már egészen elejtett 24. §-ában súlyt helyezett: a kormány a reform foganatosíthatása érdekében ezen módosításhoz is hozzájárult s azt maga részéről elfogadta”.⁴⁰ A Tisza által említett 24. § így hangzott: „Az élethossziglani tagságra való kinevezéseknél a felsőház első alakulásakor figyelem fordítandó azokra, kik a főrendiházban bírt jogukat jelen törvény által elveszítik, ha az utolsó három év alatt a főrendiház üléseiben rendszeren részt vettek”.⁴¹ Tisza állításával ellentétben a választásnál ez csak az egyik szempont volt. A választott tagoknak mindössze ötöde szólalt fel a főrendiház nyilvános ülésén 1885 májusáig.⁴² Az alacsony számban szerepet játszott, hogy a kormánynak ezen a téren feltehetően szűk merítési bázis állt rendelkezésére.⁴³

Nagy számban voltak a választott tagok között erdélyi főnemesek. Az ötven tag több mint negyede körükből került ki. Erdélyi származású arisztokrata volt br. Apor Károly (1815–1885), br. Bánffy Dezső (1843–1911), gr. Béldi Ákos (1846–1932), gr. Bethlen András (1847–1898) és Gábor (1837–1897), id. br. Bornemisza Károly (1840–1911), ifj. br. Huszár Károly (1859–1912), br. Jósika Samu (1848–1923), gr. Kálnoky Dénes (1811–1888), br. Kemény Kálmán (1838–1918), gr. Kuun Géza (1838–1905), gr. Mikes Miklós (1814–1893), br. Szentkereszty Ferenc (1846–1891) és gr. Wass Albert (1819–1911). Az erdélyi választott tagok nagy számának okát abban látjuk, hogy a választás során átlagosan alacsonyabb jövedelmű birtokaik miatt az erdélyi birtokosok közül arányaiban kevesebben tudták teljesíteni a földadócenzust, mint szűkebb magyarországi társaik közül.

⁴⁰ Tisza Kálmán miniszterelnök felterjesztése I. Ferenc Józsefhez. [Budapest], 1885. április 24. (Fogalmazvány) M. E. 1885-1360, lelőhely: MNL OL K 26. 218. cs. 1885-II-392.

⁴¹ Képviselőházi Irományok 1884–1887. 1. kötet 139. 25. szám

⁴² Az 1865. december és 1885. szeptember közötti főrendiházi ülések naplóköteteinek névmutatói alapján.

⁴³ Az „50 tag megválasztása nem lesz valami könnyű, ha azokat akarják, akik eddig mindig tevékeny részt vettek a főrendiház tanácskozásaiban, mert a cenzust meg nem ütő főrendi tagok közt alig akad 25, kik az utóbbi évek üléseiben élénk részt vettek.” – írta a választás előtt a *Vasárnapi Újság* melléklapjaként megjelenő *Politikai Újdonságok* hetilap. *Politikai Újdonságok* 1885. május 12. 258.

Szintén jelképes kompenzáció lehetett néhány indigena eredetű nemzetség le-
származottjának megválasztása. Az 1885. évi VII. törvénycikk 2. §-ának azon ti-
lalma, hogy a magyar főrendiházban tagságra jogosult családok tagjai egyidejűleg
más állam törvényhozásának is tagjai legyenek, leginkább a honosított főnemességet
érintette. A választott tagok közül gr. Dezasse Emil (1834–1903), br. Mesznil Viktor
(1814–1893), hg. Odescalchi Artúr (1836–1925), br. Ottenfels-Gschwind Zsigmond
(1825–1898), őrg. Pallavicini Ede (1845–1914) származott honosított főnemesei
családból. Valószínűleg közjogi megfontolásból, a magyarországi és a horvátországi
főnemesség egységes voltának kifejezéseként került a választott tagok közé három
horvátországi, illetve ott birtokos arisztokrata, ifj. gr. Erdődy István (1848–1922), gr.
Pejacsevich Márk (1818–1890) és br. Ottenfels-Gschwind Zsigmond. Voltak olya-
nok, akiket feltehetően főrendiházon kívüli közéleti, politikai vagy tudományos te-
vékenységük elismeréseként választottak taggá, pl. Rónay Jácint, br. Fejérváry Géza
(1833–1914), br. Eötvös Loránd (1848–1919). Szerepet játszhattak a felmenők ér-
demei is. A választott tagok között találjuk gr. Batthyány Lajos miniszterelnök fiát,
Batthyány Elemért (1847–1932) és unokáját, Batthyány Lajost (utóbbi ugyanakkor
id. gr. Andrassy Gyula veje is volt), br. Eötvös József író, vallás- és közoktatásügyi
miniszter Loránd fiát, valamint br. Vay Miklós koronaőr, főrendiházi alelnök Mik-
lós (1828–1886) fiát. Természetesen a fenti (feltételezett) kategóriák keresztezték is
egymást, például br. Mesznil Viktor nemcsak indigena főnemes, hanem 1885 előtt
a főrendiházban aktív tag is volt; br. Bánffy Dezső, gr. Bethlen András, gr. Bethlen
Gábor nemcsak a cenzus teljesítésére nem képes erdélyi főurak, hanem főispánok is;
gr. Batthyány Lajos nemcsak az azonos nevű miniszterelnök leszármazottja, hanem
főispán; br. Eötvös Loránd nemcsak a nagynevű író és politikus tudósként elismert
fia volt, hanem 1885 után a vásárosnaményi Eötvös főnemesei nemzetség egyetlen
leszármazottja a tagok között. A többféle szempont egyidejű érvényesülésével és
egy-egy nemzetségek (pl. a Zichy) kiterjedt voltaival magyarázzuk, hogy voltak olyan
főnemesei nemzetségek, amelyekből több családtag is bekerült a választott tagok közé
(gr. Batthyány, gr. Bethlen, gr. és br. Nyáry, br. Vay, gr. Zichy: két-két családtag, gr. és
br. Pongrácz: három családtag).

A választásnál további szempont lehetett, hogy tekintélyes főnemesei családok
fiatalabb, már teljeskorú, de a 3000 forint földadó cenzus teljesítésére (még) nem
képes leszármazottainak lehetősége legyen a főrendiházi tagságra. Ifj. gr. Erdődy
István, hg. Esterházy Pál (1843–1898), ifj. gr. Huszár Károly (1859–1912), ifj. gr.
Széchenyi Imre (1858–1905), gr. Zichy Antal (1859–1921) sorolható a fiatalabb vá-
lasztott tagoknak a csoportjába. A fiatal(abb) mágnások számának növelése nemcsak

a főrendiháztól elvárt politikai nevelési funkció,⁴⁴ hanem az intézmény tagjainak a korábnál várhatóan magasabb átlagéletkora miatt is jelentőséggel bírhatott.⁴⁵ Ám ha érvényesült is a fiatalítási szempont, nem volt alapvetően meghatározó: az ötven választott tag között csak tizenöt volt negyven év alatti. Közülük mindössze négyen voltak harminc év alattiak, igaz, ez utóbbi korosztálynál a teljeskorúság 24 éves korhatárából következően, az 1884–1885. évi fokozott mértékű meghívókéres ellenére is szűkebb volt a bázis, mint a többi életkori dekádnál. Tizenegy főrend megválasztásakor életének a harmincas, 15 főrend a negyvenes, hat az ötvenes, hét a hatvanas, nyolc pedig a hetvenes éveiben járt. A választott tagok derékhada tehát a főrendiház reformja során középkorú vagy annál idősebb nemzedékből került ki. A megválasztásukkor még negyven év alatti tagok fele már átvette a szülői örökséget, de az nem volt elég a cenzus teljesítéséhez, a többiek többnyire örökös tagsági jogukat a reform után is gyakorló apák egyetlen vagy legidősebb fiai voltak. Kivételt ez alól csak ifj. br. Huszár Károly (1859–1912) és gr. Festetics Vilmos (1848–1931) képezett. Huszár Károly azonos nevű apja (1825–1895) 1884 őszén a főrendiház meghívott tagja volt, de a Szabadelvű Párt képviselője lévén nem jelent meg, a reform során bevezetett földadócenzust pedig nem tudta teljesíteni. Festetics az örökös tagsági jogát 1885 őszén is gyakorló gr. Festetics Dénes (1813–1891; 1885-ben a dégi ág seniora) fiatalabb fia volt. Apja elhunytát követően bátyja, Festetics Kálmán (1847–1928) gyakorolta a családból az örökös tagsági jogot (1895-től). A választott tagság élethosszigan szólt, míg az örökletes jog gyakorlásában birtokcsökkenés esetén a cenzus nem teljesítése következtében szünetelés következett be. Ennek ellenére hg. Esterházy Pál apja, hg. Esterházy Miklós elhunytát követően 1894-ben az évente több mint 300.000 forint föld- és házadó adózó hitbizomány birtokosaként örökös tagsági joga elismerését kérte, ami meg is történt.⁴⁶ A többes tagsági jogosultság egyébként ritka volt a választott tagok között. Br. Bánffy Dezső, miután 1899-ben visszatért

⁴⁴ Vesd össze: Pesti 2002: 59.

⁴⁵ Lásd például a *Pesti Napló* azon fejtegetését, hogy a választott tagok halála után „csupa vén ember fog a padokban ülni”, ugyanis 3000 forint földadót rendszerint „csak az öreg urak fizetnek”. *Pesti Napló* 1885. március 25. (reggeli kiadás) 1. (vezércikk)

Az előrejelzés helyességét mutatja, hogy a főrendiházra Mikszáth Kálmán 1887-ben „a temető előszobája”, Ady Endre 1902-ben a „múmiák háza” metaforát használta. Mikszáth 1979: 16–18.; Ady 1999: 883.

⁴⁶ Lásd hg. Esterházy Pál levelét a főrendiház elnökségének (1894. márc. 9.) és Szerencs János irodáigazgató válaszát (1894. márc. 12.). (Fogalmazvány). MNL OL K 5. 3. cs. 1894-33.; Főrendiházi Irományok 1892–1896. 8. kötet 444. 411. szám

Esterházy fiatalon elhunyt második felesége, Eugenia von Croÿ-Dülmen (1854–1889) révén Frigyes főherceg sógora volt. Országgyűlési almanach 1897–1901: 68.

a képviselőházból, mint református főgondnok és mint főudvarmester is tagsági joggal rendelkezett, gr. Batthyány Lajost 1892 és 1896 között fumei kormányzóként is hely illette a főrendiházban, br. Kemény Kálmán pedig 1912-től ugyancsak református főgondnokként is tag volt. A fiatal választott tagokhoz visszatérve megállapítható, hogy többen közülük már 1885-re saját jogon kiérdemelték a főrendiházi tagsággal „jutalmazást”. Br. Batthyány Lajos 1883-tól Győr megyei és városi főispánként nagy buzgalommal végezte a helyi (elsősorban a városi) „hanyagságok és visszaélések kiirtását”. „Erélye, tapintatos viselkedése, buzgalma” „magára vonta a kormány figyelmét”, és hozzájárult kilenc évvel későbbi fumei kormányzóvá kinevezéséhez.⁴⁷ A Tisza-kormány gr. Bethlen Andrásnak 1882-től Brassó megyében végzett főispáni tevékenységével való elégedettségét jelezte, hogy 1886-ban Szeben megye főispánságát is rá bízták.⁴⁸ Bethlen a Szapáry-kormány alatt még magasabbra emelkedett, földművelésügyi miniszter lett. Br. Eötvös Loránd 1871-ben (23 évesen) egyetemi magántanár, a következő évtől rendes tanár, majd 1878-tól a kísérleti fizika tanszékének vezetője volt. 1873-tól a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1883-ban rendes tagjává választották. Közéleti pályafutása azonban 1885 után érte el csúcspontját, 1889-ben az Akadémia elnökévé választották, 1894 júniusa és 1895 januárja között vallás- és közoktatásügyi miniszterként képviselte a kormányt az egyházpolitikai törvényjavaslatok vitájában.

Voltak olyan negyven év alatti arisztokraták is, akik főrendiházi tevékenységükkel érdemelték ki a választott tagok közé kerülést, illetve akiknek a főrendiház nem akarta nélkülözni a jövőben sem a munkáját. Br. Rudnyánszky József (1855–1933) 1876-tól volt a főrendiház tagja, két évvel később a ház egyik jegyzőjévé választották, és ezt a tisztséget majdnem harminc éven át, 1907-os háznaggyá választásig folyamatosan ellátta.⁴⁹ Jogi (ügyvédi) végzettséggel rendelkezett, és a kultuszminisztériumban titkárként, a Magyar Királyi Államvasutaknál felügyelőként dolgozott, majd 1888-ban a vallási és tanulmányi alapokat felügyelő és ellenőrző bizottság előadójává nevezte ki az uralkodó.⁵⁰ Rudnyánszky (egyéb bizottsági tagságai mellett) hosszú ideig (1887–1910) a főrendiház pénzügyi bizottságának jegyzője volt, és két országgyűlés alatt (1892–1896, 1906–1910) a gazdasági bizottságának jegyzőségét is ellátta. 1883-tól a közösügyi bizottságban is jegyzőként működött. A főrendiházi szakbizottságokat egyesítő hármas bizottságnak, továbbá az igazoló és a mentelmi bizottságnak

⁴⁷ Sziklay–Borovszky (szerk.) 1898: 593.

⁴⁸ Pál 2009 a: 68.

⁴⁹ Főrendiházi Napló 1906–1910. 2. kötet 1–2. 1907. október 12.

⁵⁰ Országgyűlési almanach 1910–1915: 162–163.

egyaránt aktív tagja volt.⁵¹ Ögr. Pallavicini Ede – Mailáth György országbíró, 1865-től 1883-ig főrendiházi elnök veje – 1872-től 1881-ig főrendiházi jegyző volt. 1869 és 1880 között a pénzügyminisztérium tisztviselőjeként, majd több pénzügyintézet és iparvállalat igazgatósági tagjaként szerzett pénzügyi hozzáértésének a főrendiház is hasznát látta: Pallavicini a gazdasági bizottság számvizsgáló albizottságának tagjaként hosszabb időn át végezte a főrendiház számadásainak felülvizsgálatát.⁵² Emellett az igazoló bizottságnak is tagja volt.⁵³ A későbbiekben több alkalommal a delegációban a tengerészeti albizottság elnöke volt.⁵⁴ 1907-től ő töltötte be a főrendiház közigazgatási és közlekedésügyi bizottsága elnöki tisztét.⁵⁵

A választott tagok egy évtizeddel idősebb generációjából gr. Nyáry Jenő (1836–1914) töltött be hosszú időn át jegyzői tisztséget: 1878-tól 1901-ig, háznaggyá választásig. Nyáryt régészeti kutatásai elismeréseként a Tudományos Akadémia 1883-ban levelező tagjává választotta, több archeológiai és történelmi egyesület vezető tagja volt.⁵⁶ A választott tagok közül az 1885 előtti időszakban volt jegyző ifj. br. Vay Miklós 1865 és 1868 között, Kubicza Pál 1869 és 1872 között, br. Bánffy Dezső 1875 és 1885 között és br. Pongrácz Emil 1881 és 1885 között. Már választott tag korában, 1885-ben választották be a jegyzői karba gr. Zichy Antalt (1887-ig volt jegyző) és ifj. gr. Széchényi Imrét (1897-ig volt jegyző, amikor is nem fogadta el újabb megválasztását).⁵⁷ Br. Fiáth Miklóst (1848–1901) 1887-ben választották meg a ház egyik jegyzőjének, 1892-ig töltötte be ezt a tisztségét. Fiáth – a főrendiházon kívül a kormányzati munkában is komoly szerepet vállaló br. Fiáth Ferenc (1815–1885) Veszprém megyei főispán idősebb fia – 1884-től 1891-ig a Földművelésügyi Minisztérium magyar mezőgazdasági statisztikai ügyosztályát vezette, minisztériumi szakértőként közreműködött számos közigazgatási rendelet és törvényjavaslat létrejöttében. Az 1890-es évek elején a vám- és kereskedelmi kiegyezést célzó tárgyalások egyik referense volt. 1891-től öt éven át állt Fejér megye élén főispánként, ezt követően a Szabadelvű Párt országgyűlési képviselőjévé választották.⁵⁸

⁵¹ Országgyűlési almanach 1887–1892: 147.

⁵² Pallavicini pénzügyminisztériumi szolgálat után 1880-tól a Magyar Hitelbank vezérigazgatója, majd 1900-tól elnöke, az 1910-es években a Ganz gyár és számos más vállalat elnöke, továbbá az OMGE alelnöke volt. Országgyűlési almanach 1910–1915: 161–162.

⁵³ Országgyűlési almanach 1887–1892: 146.

⁵⁴ Főrendiházi Napló 1910–1918. 3. kötet 101. 1914. február 26.

⁵⁵ Országgyűlési almanach 1910–1915: 161–162.; FN 1906–1910. I. 1906. jún. 8. (5. ülés) 31.

⁵⁶ Országgyűlési almanach 1910–1915: 159–160.; Főrendiházi Napló 1901–1905. 1. kötet 9. 1901. október 29.

⁵⁷ Főrendiházi Napló 1896–1901. 1. kötet 41. 1897. január 18.

⁵⁸ Erdős–Kelemen–Vitek 2002: 85–91.

A választott tagok közül a legmagasabb főrendiházi tisztséget br. Jósika Samu (1848–1923) töltötte be: 1912 szeptemberétől 1917 júniusáig a főrendiház elnöke volt.⁵⁹ Jósika ekkor már szabadelvű párti politikusként befutott karriert tudott maga mögött (1885 nyaratól 1888-ig Kolozs megyei főispán, 1892 és 1894 között szabadelvű párti képviselő, 1893-tól 1894-ig belügyi államtitkár, 1895 elejétől 1898 elejéig király személye körüli miniszter volt). 1911-től a főrendiház egyik alelnöke volt, innen került – gr. Csáky Albin betegség miatti lemondását követően – az elnöki székbe.⁶⁰ Jósika a főrendiházi alelnöki posztra br. Kemény Kálmán lemondását követően nyert kinevezést. Kemény Jósikához hasonlóan választott főrendiházi tag volt, erdélyi, és egykori szabadelvű párti képviselő (1875-től 1885-ig), valamint főispán (1885-től 1895-ig Alsó-Fehér megyében). A katolikus Jósikával szemben azonban református vallású volt.⁶¹ Az uralkodó a főrendiház alelnökévé Ernuszt Kelemen élethossziglan kinevezett taggal együtt – br. Vay Bélának és Daruváry Alajosnak az alelnökségről lemondása után – 1900 októberében nevezte ki.⁶² A következő négy országgyűlés elején is kinevezést nyert,⁶³ 1910-ben azonban más irányú elfoglaltságára és egészségi állapotára hivatkozva lemondott az alelnöki tisztségről.⁶⁴ 1918 júliusában, az utolsó két főrendiházi alelnök egyikeként került kinevezetésre gr. Béli Ákos választott tag. Béli az elnökség azon kevés számú tagjai közé tartozott, aki korábban nem volt országgyűlési képviselő. A korábbi, szabadelvű párti kormányokhoz azonban ő is kötődött, 1888-tól 1905-ig Kolozs megye főispánja volt. A főrendiházban jelentősebb aktivitást nem fejtett ki, az üléseken nem szólalt fel. A főrendiház operatív működését irányító háznagy hivatal betöltői között, mint már szó volt róla, két választott tagot találunk: br. Nyáry Jenő 1901 és 1907 között viselte ezt a tisztséget, majd 1907-ben br. Rudnyánszky Józsefet választották meg helyébe,⁶⁵ ő volt a főrendiház utolsó háznagya.

⁵⁹ Jósika a „politikai helyzet változására” tekintettel mondott le, gr. Esterházy Móric kormányának kinevezését követően. Gr. Esterházy Móric miniszterelnök levele br. Jósika Samunak. Budapest, 1917. június 20. MNL OL K 3. 66. cs. 1. t. 1917-221.

⁶⁰ Országgyűlési almanach 1910–1915: 158–159.

⁶¹ Országgyűlési almanach 1910–1915: 159.

⁶² Főrendiházi Napló 1896–1901. 5. kötet 35. 1900. október 13.

⁶³ Ernuszt lemondását követően 1905 végétől alelnöktársa gr. Széchényi Sándor örökös tag volt. Főrendiházi Napló 1905–1906. 1. kötet 75. 1905. december 19.

⁶⁴ Főrendiházi Napló 1910–1918. 1. kötet 75. 1911. június 30.

⁶⁵ Rudnyánszky 24: 22 szavazatarányban győzött Nyáryval szemben (több jelölt nem volt). Főrendiházi Napló 1906–1910. 2. kötet 1–2. 1907. október 12.). A szavazás érvényessége megkérdőjelezhető, mert a hatályos házszabályok szerint a háznagy választásakor viszonylagos többség döntött ugyan, ám annak érvényességéhez legalább ötven tag jelenléte volt szükséges. Főrendiházi házszabályok, 1886: 3–4. 4. §, 25. 37. §

Miközben a választott tagok a tagságon belüli legfeljebb egyhatednyi arányukhoz képest a jegyzők és a háznagyok között felülreprezentáltak voltak (az 1885 és 1918 közötti időszak 31 jegyzőjéből hat, három háznagyából kettő volt választott tag),⁶⁶ vagyis az intézmény funkcionális működéséhez más tagsági csoportoknál aktívabban járultak hozzá, addig a főrendiház nyilvános ülésein kevesen szólaltak fel közülük. A plenáris üléseken kifejtett aktivitást a későbbiekben tárgyaljuk, annyit azonban szükségesnek tartunk itt megjegyezni, hogy a felszólalók csekély számában szerepet játszhatott az, hogy az 1885-ben megválasztott ötven tag alig több mint fele érte meg a századfordulót, 1918-ban pedig már csak tizenkettő volt életben közülük,⁶⁷ továbbá számosan országgyűlési képviselőként a törvényhozás másik kamarájában foglaltak helyet. Az 1885. évi VII. törvénycikk 25. §-a úgy rendelkezett, hogy a képviselői mandátumot vállaló főrendiházi választott tag főrendiházi tagsági jogát addig, amíg képviselői megbízatása tart, nem gyakorolhatja, és ha leteszi képviselői megbízatását, főrendiházi tagsági joga csak a következő ülésszakban éled fel. Ez a szabályozás megegyezett az örökös tagok képviselőségére vonatkozó törvényi előírással (12. §). Br. Kemény Kálmán főrendiházi élethossziglani taggá megválasztásakor is honatya, 1872-től a tordai, majd a szászrégeni választókerület kormánypárti képviselője volt. Főrendiházi megválasztása után nem sokkal azonban lemondott a képviselőségről, miután 1885. május 16-án Alsó-Fehér megye főispánjává nevezték ki (1895-ig volt főispán).⁶⁸ A választott tagok közül további 11 a későbbiek folyamán szerzett képviselői mandátumot. Egyes választott tagok 1885-ben nem voltak képviselők, de korábban és később igen. Ezek közé tartozott hg. Odescalchi Artúr, aki 1878 és 1884 között között függetlenségi párti, 1886–1887-ben pártonkívüli mérsékelt ellenzéki honatya volt.⁶⁹ Gr. Bethlen Gábor első ízben 1866-tól 1868-ig a Balközép Párt színeiben volt képviselő, majd miután 1890-ben gr. Szapáry Gyula miniszterelnök az erdélyi szászokkal kötött kompromisszum nyomán felmentette Nagy- és Kisküküllő megye főispánsága alól,⁷⁰ a következő évben időközi választáson ismét képviselői mandátumot szerzett. A parlamentben a Mérsékelt Ellenzékhez, majd ennek utódjához, a Nemzeti Párthoz csatlakozott.⁷¹ Csak 1885 után vállalt mandátumot gr. Pongrácz Károly (1832/1833–1897), aki a választott tagok közé kerülését és való-

⁶⁶ Ezzel szemben az 1885 és 1918 közötti tíz főrendiházi elnökből csak egy, 17 alelnökből kettő volt választott tag.

⁶⁷ Felsőházi Irományok 1927–1931. 1. kötet 73. 3. szám

⁶⁸ Toth 1973: 268.

⁶⁹ Mikszáth Odescalchi Artúrt „vörös herceggént”, majd pártonkívüli képviselősége idején „rózsaszín herceggént” aposztrofálta. Mikszáth 1969: 70.; Mikszáth 1978: 241.

⁷⁰ Pál 2009 a: 55.

⁷¹ Országgyűlési almanach 1897–1901: 131–132.

színűleg politikai karrierjét is a főrendiházi reformjavaslat tárgyalása során mondott beszédének köszönhetette (korábban kevésbé volt aktív a főrendiházban).⁷² Pongrácz 1887-ben mérsékelt pártonkívüli, 1892-ben szabadelvű párti programmal lett képviselő, az egyházpolitikai törvények miatt azonban elhagyta a kormánypártot, az 1896. évi képviseléválasztáson nemzeti párti programmal indult, de alulmaradt a kormánypárti jelölttel szemben.⁷³ Id. br. Bornemisza Károly 1887-től szabadelvű párti képviselő volt 1890-ig, amikor Szolnok-Doboka megye élére került (1902-ig volt a megye főispánja).⁷⁴ Gr. Batthyány Lajos a fumei kormányzói állásról való lemondása után folytatta politikai pályáját a képviselőházban. 1896-tól a korszak végéig képviselő volt, először szabadelvű párti, 1904–1905-ben pártonkívüli 67-es (disszidens), 1905-től 1910-ig alkotmánypárti, majd ismét pártonkívüli programmal.⁷⁵ Br. Fiáth Miklós, a főispánságáról leköszönése után, 1896-ben került be a képviselőházba szabadelvű párti programmal. A ciklust kitöltötte, de még a következő választások előtt elhunyt.⁷⁶ A választott tagok között olyanok is voltak, akik korábban képviselők voltak, de 1885 után már nem vállaltak mandátumot. Kubicza Pál 1848-ban a liberális „centrumhoz”, 1865 és 1867 között a Deák-párthoz tartozott, hasonlóan későbbi főispántársához, Szmrecsányi Dáriushoz. Rónay Jácint 1867-től 1871-ig (amikor Rudolf trónörökös történelemtanára lett),⁷⁷ valamint hg. Esterházy Pál főispánná kinevezése előtt, 1869-től 1871-ig ugyancsak Deák-párti honatya volt. Gr. Berényi Ferenc (1818–1888) 1861-ben a Felirati Párt, 1865-től 1878-ig a Deák-párt, majd a Szabadelvű Párt képviselője volt.⁷⁸ Gr. Pongrácz Ágoston (1841–1899) 1875 és 1878 közötti képviselői működése során a Jobboldali Ellenzék, majd az Egyesült Ellenzék

⁷² Gr. Pongrácz Károly hozzászólásában az eredeti törvényjavaslatról és a főrendek többsége által a bizottságban elfogadott kompromisszumról egyaránt elítélően nyilatkozott. Az ötven tag egyszeri választásáról úgy vélekedett, hogy az „gúnynak igen, de kárpoftlásnak nem nevezhető”. A gazdag mágnásokat a szegényebb főnemesek cserbenhagyásával vádolta. Főrendiházi Napló 1884–1887. 1. kötet 167–170. 1885. márc. 24.; *Országgyűlés*. Pesti Napló 1885. március 24. (esti kiadás) 1.

⁷³ Országgyűlési almanach 1887–1892: 285–286.; Országgyűlési almanach 1897–1901: 139.; Mikszáth 1987: 135–137.; Toth 1973: 301.

Szalai Miklós gr. Pongrácz Károlyt a Beszterce ostroma „főhősének” nevezi (Szalai 2012: 1335.). Valójában a főhős modelljeként Károly egyik rokona, gr. Pongrácz István szolgált. Mikszáth 1957: 7–8.

⁷⁴ Pál 2009 b: 71–72.

⁷⁵ Országgyűlési almanach 1910–1915: 228.

⁷⁶ Országgyűlési almanach 1897–1901: 238.

⁷⁷ Országgyűlési almanach 1887–1892: 155.

⁷⁸ Toth 1973: 226.

soraiban foglalt helyet.⁷⁹ Megállapítható, hogy a főrendiházi tagságuk előtt vagy alatt képviselői mandátummal rendelkező választott tagok túlnyomó többségben kormánypártiak voltak (a 18 képviselő közül csak kettő volt 1885 előtt konzervatív vagy függetlenségi ellenzéki). Ez és a főispánok magas száma (az ötven választott tagból 12 korábbi vagy 1885 és 1905 között hivatalban levő főispán volt) azt bizonyítja, hogy a választás során erőteljesen érvényesült a kormányzat érdeke.

A választott tagok közül többen nemcsak képviselők, hanem – mint már érintettük – kormánytagok is voltak. A kormánypárti képviselői mandátum és a miniszterség gyakran együtt járt, ám egybeesésük nem volt törvényszerű. Előfordult, hogy a politikus a kormánytagság elnyerésekor főrendiházi tag volt, és hivatali ideje alatt csak később – vagy esetleg egyáltalán nem – szerzett képviselői mandátumot. Gr. Bethlen András 1890-től 1894-ig volt földművelésügyi miniszter: miniszteri kinevezése után csaknem öt hónappal szerzett képviselői mandátumot.⁸⁰ Képviselői mandátumát a miniszterségről történt lemondása után is megtartotta, majd 1896-ban újra szabadelvű párti képviselőnek választották.⁸¹ Bethlen korábban, főispánságát megelőzően is volt már képviselő: 1873-tól 1878-ig Deák-, majd szabadelvű párti, azután a kormánypártból kilépve disszidens, egyesült ellenzéki, 1881-től 1882-ig (főispánná kinevezéséig) ismét kormánypárti képviselő volt.⁸² Az 1894. júniusban kultuszminiszterré kinevezett Eötvös Loránd 1894 októberében szerzett képviselői mandátumot, majd a tárcáról 1895 januárjában történt lemondása után tizenegy hónappal a képviselőségtől is megvált.⁸³ Volt azonban példa kormánytagság előtti országgyűlési képviselőségre is. Br. Bánffy Dezső 1892-től 1899-ig volt szabadelvű párti képviselő, emellett először a képviselőház elnöke, majd 1895-től miniszterelnök. 1899-ben nemcsak a miniszterelnökségről, hanem a szabadelvű párti mandátumáról is lemondott. 1904-ben az Új Párt programjával választották meg újra képviselőnek, 1905-től 1911-ben bekövetkezett haláláig pártonkívüli képviselő volt. Br. Fejérváry Géza viszont nem vállalt miniszterré kinevezése után azonnal mandátumot. 1884-től 1903-ig a honvédelmi tárca, majd 1905–1906-ban a kormány élén állt, de képviselői mandátummal csak 1886-tól 1892-ig, majd 1896-tól 1903-ig rendelkezett.⁸⁴ Br. Jósika Samu pedig minisztersége idején

⁷⁹ Toth 1973: 301.

⁸⁰ Képviselőházi Napló 1887–1892. 19. kötet 4. 1890. október 1.

⁸¹ Országgyűlési almanach 1897–1901: 207.

⁸² Toth 1973: 226.

⁸³ Képviselőházi Napló 1892–1896. 20. kötet 152. 1894. november 12., Képviselőházi Napló 1892–1896. 27. kötet 500. 1895. december 16.; Főrendiházi Napló 1892–1896. 6. kötet 52. 1896. március 26.

⁸⁴ Miniszterelnöksége idején tehát (akárcsak Lányi Bertalan kivételével kormánya többi tagja) nem volt képviselő.

egyáltalán nem volt képviselő. 1892-től országgyűlési képviselő volt, de amikor 1893 elején a belügyminisztérium adminisztratív államtitkára lett, lemondott a képviselőségről.⁸⁵ 1894-től a főrendiházban gyakorolta választott tagi jogát, képviselői mandátumot 1895 januárját követően, amikor a Bánffy-kormányban elnyerte a király személye körüli miniszter posztját, nem szerzett.

A fentiekben felsoroltakon kívül valószínűleg egyéb, ma már nehezen rekonstruálható szempontok is érvényesülhettek, még ha nem is feltétlenül azok, amelyeket Mikszáth Kálmán a választás eredményének értékelésekor ironikusan felsorolt: „A főrendiházat szépen nyélbeütötték. Meg van választva az ötven örökös tag. S valóban kellő tekintettel voltak őméltóságai minden irányban. Az ötven közül bejött: *két akadémikus* (báró Nyáry Jenő és báró Eötvös Lóránd [! Loránd]); *két sportsman* (gróf Batthyány Elemér és gr. Sztáray János); *két pap* (Rónai [! Rónay] Jácint és Mayer István); *két tót* (Szmrecsányi Dárius és Kubicza Pál); *két Pulszkyt* is beválasztottak volna még bizonyára – de azt már nem volt honnan. Egyszóval, hogy a Csanády [Sándor, függetlenségi politikus] egyik mai szavát idézzem, a Ház »elegendő« sokat végzett a lefolyt évben, megérdemli a pihenést. [Kiemelések az eredetiben.]”⁸⁶

A választott tagok aktivitása a főrendiház ülésein

A továbbiakban a választott tagoknak a név szerinti szavazásokon való részvétele és a plenáris üléseken tett felszólalásai alapján mutatjuk be főrendiház ülésein kifejtett aktivitásukat. A főrendiház házszabályai szerint név szerinti szavazásra akkor került sor, ha a szavazattöbbség nem volt egyértelműen megállapítható vagy ha legalább tíz tag kérelmezte a házelnöknél.⁸⁷ Emellett az 1848. évi házszabályok minden „egész törvényjavaslat elfogadása” feletti szavazásnál (vagyis a végszavazásnál) is előírták

⁸⁵ Képviselőházi Napló 1892–1896. 7. kötet 323. 1893. január 13.

⁸⁶ Mikszáth 1977: 212.

Mikszáth művei kritikai kiadásának a cikkekre vonatkozó jegyzete a választott tagokat összekeveri az uralkodó által 1885-ben kinevezett harminc taggal, amikor ezt írja: „Mikszáth Kálmán] a névsor közlésével vagy a szállongó híreknek adott helyet, vagy egy tréfa eredménye a nevek felsorolása. A P[esti] H[írlap] 1885. jún. 27-i számában közölte az élethossziglan kinevezett főrendek nevét, de a Mikszáth Kálmán] által itt említettek közül egyik sem került a hivatalos listára.” Mikszáth 1977: 423–424.

⁸⁷ Főrendiházi házszabályok, 1848: 12. 37. §, Főrendiházi házszabályok, 1872: 15. 37. §, Főrendiházi házszabályok, 1886: 35. 59. §

A képviselőházban eleinte húsz tag kérésére kerülhetett sor név szerinti szavazásra (Képviselőházi házszabályok, 1848: 5. 63. §), az 1913. évi házszabály-revíziót követően azonban legalább ötven tagnak kellett kérnie (Képviselőházi házszabályok, 1913: 167–168. 221. §).

a név szerinti szavazást.⁸⁸ Ez a rendelkezés 1865 után is hatályban maradt. 1867 folyamán tizenhét alkalommal került sor ilyen módon név szerinti szavazásra.⁸⁹ A főrendiház 1867 decemberének végén a „ház igen sok tagjának kívánata” nyomán azonban úgy döntött, hogy mivel a főrendiház elé az „alkotmányos élet” „új korszakában” kerülő nagy mennyiségű törvényjavaslat feletti szavazás „szerfelett sok időt vesz igénybe”, a továbbiakban a név szerinti szavazást a törvényjavaslatok feletti végszavazáskor nem automatikusan, hanem csak akkor alkalmazza, mint más tárgyaknál, vagyis ha nem állapítható meg a többség, vagy ha legalább tíz tag kéri.⁹⁰ Adataink szerint a két utóbb említett módon 1865-től a főrendiház reformjáig 14, 1885 és 1918 között 38 esetben került sor név szerinti szavazásra.⁹¹ Az alábbiakban ezeket a szavazásokat vizsgáljuk.⁹²

A választott tagok közül a főrendiház reformját követő évtized név szerinti szavazásain csak kevesen vettek részt. 1889-ben a tiszti vizsga nyelvéről szóló szavazáson az életben levő és tagságát gyakorló 38 választott tagból 16 szavazott (ketten a magyar vagy horvát nyelvű tiszti vizsga lehetőségének törvénybe foglalására, tizennégyen ellene).⁹³ 1893-ban a kormány egyházpolitikájával szembeni bizalmatlansági indítvány szavazásán a 33 választott tagból tíz (hat mellette, négy ellene) szavazott. Egyetlen olyan választott tag volt, aki mind a két alkalommal az ellenzéki javaslatra szavazott, gr. Pongrácz Ágoston. Pongrácz, mint már említettük, korábban mérsékelt ellenzéki országgyűlési képviselő volt.⁹⁴ A későbbiekben is következetesen a szabadelvű párti kormányok javaslatai ellen szavazott a főrendiházban. Az 1885 utáni név szerinti szavazások több mint felére 1894 májusa és 1895 decemberének vége között, az egyházpolitikai törvényjavaslatokhoz kapcsolódóan került sor. Ekkor a választott tagok aktivitása megnőtt, egy-egy szavazáson kezdetben ál-

⁸⁸ Névsor szerinti felszólítás mellett, fennszóval. Főrendiházi házszabályok, 1848: 12. 37. §

⁸⁹ A magyar ezredek kiegészítésére szükségelt újoncok megajánlásáról szóló javaslatról (a későbbi 1867. évi IX. törvénycikkről) a főrendiház mint képviselőházi határozatról felállással, nem pedig név szerinti szavazással döntött. Főrendiházi Napló 1865–1868. 1. kötet 220. 1867. április 4.

⁹⁰ Főrendiházi Irományok 1865–1868. 1. kötet 234. 106. szám; Főrendiházi Napló 1865–1868. 1. kötet 316. 1867. december 29.

⁹¹ Az 1885 és 1918 közötti 38 név szerinti szavazás közül 37 esetében került a főrendiházi naplóban feljegyzésre a szavazatok száma és megoszlása.

⁹² A vizsgálatba tehát nem vontuk be az 1867 folyamán a törvényjavaslatok végszavazásáról a házszabály előírása folytán történt, valamint a képviselőházzal közös a koronaőr választó együttes üléseken lezajlott név szerinti szavazásokat.

⁹³ Ez volt a reform után a második név szerinti szavazás, és az első olyan, amely esetében a főrendiházi napló megőrizte a voksolók nevét.

⁹⁴ Toth 1973: 301.

talában több mint kétharmaduk,⁹⁵ később is legalább felük részt vett.⁹⁶ A törvényjavaslatok leghűségesebb támogatója a választott tagok közül gr. Béli Ákos Kolozs megyei főispán, br. Bornemisza Károly Szolnok-Doboka megyei főispán, gr. Csáky Zénó (1840–1905), gr. Csáky Albin kultuszminiszter fivére, 1895-től Szepes megye főispánja, br. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter, br. Fiáth Miklós Fejér megyei főispán, br. Kemény Kálmán, aki 1895-ig volt Alsó-Fehér megye főispánja, valamint gr. Wass Albert volt, aki a többiekkel ellentétben nem töltött be 1867 után kormányzati pozíciót.⁹⁷ Az említett hét választott tag valamennyi név szerinti szavazáson részt vett, és a kormány egyházpolitikai törekvéseinek védelmezőjeként szavazott. 1894–1895-ben számos szavazáson részt vett, és szintén mindig a kormány érdekében szavazott még br. Jósika Samu. Az Országgyűlési almanachban szereplő életrajza szerint államtitkári állásáról azért mondott le 1894 májusában, hogy a főrendiházban az egyházpolitikai reformjavaslatokat megszavazhassa.⁹⁸ Jósikát, aki az erdélyi katolikus státus igazgató tanácsának alelnöke volt, egyháza részéről bírálatok érték szavazatai miatt.⁹⁹ Még javában tartott az egyházpolitikai reformok országgyűlési vitája, amikor 1895 elején a Bánffy-kormányban király személye körüli miniszter lett.¹⁰⁰ Ezt követően is támogatta a főrendiházi szavazásokon az egyházpolitikai javaslatokat. Hasonlóan tett br. Eötvös Loránd, aki 1894 folyamán, vallás- és közoktatásügyi miniszterése előtt és alatt szintén részt vett a szavazásokon, és természetesen a kormány által

⁹⁵ Az 1894–1895-ben életben levő és főrendiházi tagságát gyakorló 28, majd 29 választott tag közül.

⁹⁶ 1894–1895-ben 35 választott tag volt életben, azonban négy (br. Bánffy Dezső, gr. Bethlen András, gr. Bethlen Gábor és gr. Pongrácz Károly) országgyűlési képviselő volt, gr. Batthyány Lajos pedig fumei kormányzóként szavazott (rendszeresen a kormány javaslatai mellett). Az ekkori harminc tagként szavazásra jogosult főrendi közül 1894-ben 18–26, 1895-ben 15–22 fő voksolt, és csak gr. Nyáry Kálmán (1838–1914) nyugalmazott járásbíró és br. Ottenfels-Gschwind Zsigmond (1825–1898) horvátországi földbirtokos nem vett részt egy név szerinti szavazáson sem.

⁹⁷ A reformkorban az erdélyi udvari kancellárián, illetve főkormányzóknál titkár volt, azt követően földbirtokán gazdálkodott.

⁹⁸ Országgyűlési almanach 1897–1901: 134.

Jósika az államtitkárrá kinevezését követően, 1893 elején mondott le országgyűlési képviselői mandátumáról (Jónás–Villám 2002: 238.), főrendiházi tagsági joga gyakorlásának feléledését azonban csak később, 1893 végén vagy 1894 elején kezdeményezte. Tagsági jogát az országgyűlés 1894 februárjában kezdődő harmadik ülésszakától gyakorolhatta (Főrendiházi Napló 1892–1896. 3. kötet 61. 1894. január 6.; Főrendiházi Irományok 1892–1896. 7. kötet 137. 369. szám).

⁹⁹ *Báró Jósika Samu, Őfelsége személye körüli miniszter*. Vasárnapi Újság 1895. január 27. 50.

¹⁰⁰ 1898-ban lemondott a miniszterségtől, visszavonult a politikai élettől, és csak 1910-ben reaktiválódott a főrendiház alelnöki posztjára kinevezést nyervén.

szorgalmazott egyházpolitikai rendezésre voksolt. Gr. Zichy Antal apjával, az örökös jogon tag gr. Zichy Pál Ferencsel ellentétben szintén a törvényjavaslatok mellett szavazott.¹⁰¹ A törvényjavaslatok elfogadása mellett szavazó választott tagok közé tartozott még br. Huszár Károly (1859–1912) erdélyi földbirtokos, az azonos nevű kormánypárti képviselő fia, aki 1895-ben minden név szerinti szavazáson részt vett.

A választott tagok közül az egyházpolitikai reformok legkitartóbb ellenzője gr. Dezasse Emil (1834–1903) Nyitra megyei, gr. Pálffy Béla (1858–1924) Pozsony megyei földbirtokos, br. Vécsey Miklós (1835–1903) Szatmár megyei birtokos, a főrendiházban számos esetben felszólaló, interpellációt benyújtó gr. Vécsey József konzervatív, örökös tagsági jogát gyakorló főrend fivére, gr. Zichy Gábor (1827–1899) nyugalmazott őrnagy és gr. Pongrácz Ágoston volt. Gr. Sztáray Nepomuk János (1840–1900), az ismert versenystálló-tulajdonos 1895 márciusáig vett részt név szerinti szavazásokon, és addig minden alkalommal a javaslatok ellenzékével szavazott.¹⁰² Az említett választott tagok tevékenysége a szavazásra korlátozódott, a vitákhoz nem szóltak hozzá. Őrgr. Pallavicini Ede, aki 1894–1895-ben a név szerinti szavazások valamivel kevesebb mint felén vett részt következetesen az egyházpolitikai javaslatok ellen szavazva, viszont ezen az időszakon kívül is aktív volt szavazóként és felszólalóként is.

Voltak olyan választott tagok, akik csak kezdetben vettek részt a szavazásokon. Gr. Festetics Vilmos (1848–1931) alapvetően nem politikai téren, hanem földbirtokosként tevékenykedett (híres volt ügetőló-istállója és simmenthali tehenészete). Ő 1894 májusában a polgári házassági törvényjavaslatról tartott szavazáson a javaslat ellen szavazott, a későbbiek folyamán azonban távol maradt. Festetics más alkalmakkor, amikor részt vett a név szerinti szavazásokon (1893-ban és 1912-től), minden esetben a szabadelvű, illetve munkapárti kormány érdekében szavazott. Hg. Esterházy Pál, aki 1869-től 1871-ig Deák-párti képviselő, majd az 1870-es évek elején Moson, majd Sopron megye főispánja volt, de ezt követően inkább a lótenyésztésnek és -versenyzésnek szentelte idejét,¹⁰³ 1895 májusáig vett részt az egyházpolitikai viták név szerinti szavazásain, ez idő alatt mindig az ellenzékkel szavazott.

Más választott tagok hol a kormány, hol az ellenzék javaslatát támogatták. Gr. Batthyány Elemér (aki inkább szintén a lóversenysportban, és nem a politikai életben jeleskedett), hg. Odescalchi Artúr és ifj. gr. Széchenyi Imre (a Katolikus Központi Kongruabizottság tagja, agrárius politikus) a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslatra igennel szavazott, miután a szöveget a főrendiház úgy módosította, hogy kimaradtak a felekezeten kívüliség lehetőségét kimondó szakaszok (később a

¹⁰¹ Országgyűlési almanach 1897–1901: 114., 141.

¹⁰² Országgyűlési almanach 1897–1901: 141.

¹⁰³ Országgyűlési almanach 1897–1901: 68.; Toth 1973: 243.

képviselőház azonban visszahelyezte ezeket a törvényjavaslat szövegébe, és a javaslat újabb főrendiházi tárgyalás során elfogadásra kerültek). Széchenyi, aki egyébként a főrendiház egyik jegyzője volt, az állami anyakönyvezés bevezetését is megszavazta, de a további, több mint egy tucatnyi szavazáson a kormányzati egyházpolitikát ellenző álláspontot támogatta. Batthyány és Odescalchi csak néhány további szavazáson vett részt, de akkor ők is az ellenzékkel szavaztak, így Batthyány két alkalommal is az izraelita vallás recepciója ellen voksolt. Míg Batthyány, Odescalchi és Széchenyi az egyházpolitikai reformok többségét ellenezte, csaknem minden esetben a kormány érdekében szavazott ifj. gr. Erdődy István és gr. Kuun Géza (1838–1935). A vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslat felekezeten kívüliséget lehetővé tevő szakaszokat azonban mindketten elutasították. Br. Nyáry Jenő (1836–1914) a viták elején kétszer is a házassági törvényjavaslat elfogadása ellen szavazott, 1894 őszétől viszont valamennyi szavazáson igennel voksolt, támogatta az izraelita vallás recepcióját, az állami anyakönyvezés bevezetését és a szabad vallásgyakorlatra vonatkozó javaslatot is. Br. Rudnyánszky József (1855–1938) 1894-ben a házassági, a vallásgyakorlatra, az izraelita vallás recepciójára és az anyakönyvezésre vonatkozó törvényjavaslatokra nemmel szavazott, ezzel szemben, amikor 1895-ben a vallásgyakorlatra vonatkozó javaslat másod- és harmadízben is a főrendiház elé került, már támogatta annak elfogadását. Nyáry és Rudnyánszky, az egyházpolitikai tárgyalások idején a főrendiház jegyzői voltak, később háznagyként a ház fizetett tisztségviselői lettek. Az 1895 utáni név szerinti szavazásokon általában a mindenkori kormány érdekében szavaztak, kivételt ez alól Nyáry esetében 1903-ban a Horvátországban kiállított útlevelék nyelvének kérdése, Rudnyánszky esetében a Fejérváry-kormányval szembeni 1905. évi indítványok képeztek csak.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a választott tagok közül 1894-ben és eleinte 1895-ben is többnyire néhányval többen szavaztak az egyházpolitikai törvényjavaslatok mellett, mint ellene, de néhány esetben a szavazáson részt vevő választott tagok többsége a kormány érdekében szemben foglalt állást (a házassági jogi törvényjavaslat első szavazásán és két a felekezeten kívüliségre vonatkozó szavazáson). 1895 májusától megnőtt a szavazatok közötti különbség a kormány javaslatai mellett szavazó választott tagok javára. A választott tagok szavazatai 1894–1895-ben többször képezték a mérleg nyelvét, tíz alkalommal a kormánynak, egyszer viszont (az izraelita vallás recepciójáról szóló törvényjavaslat első szavazásán) az ellenzéknek kedvezett szavazati részvételük.

1895 után erősen ingadozott a választott tagok szavazási részvétele. A legmagasabb arányban, 1899. január 20-án az ex lex állapot miatt az uralkodóhoz intézendő feliratról szóló név szerinti szavazáson vettek részt. Az indítványt gr. Széchenyi Imre választott

tag nyújtotta be, és rajta kívül további nyolc választott tag mellette, és ugyancsak nyolc ellene szavazott.¹⁰⁴ A legalacsonyabb a választott tagok részvétele az 1905. évi név szerinti szavazásokon volt: júniusban a Fejérváry-kormányval szembeni bizalmatlansági szavazáson a húszból mindössze négy választott tag jelent meg,¹⁰⁵ ugyanazon év októberében pedig, amikor a kormány törvénytelen cselekedeteivel (köztük az országgyűlés sorozatos elnapolásával) szembeni tiltakozásról szavaztak, öt választott tag szavazott.¹⁰⁶ A következő név szerinti szavazáson, 1910 decemberében, amikor a főrendek a polgári perrendtartás tárgyalásakor arról döntöttek, hogy a tanú adatainak felvételekor vallására is rákérdezzen-e a bíró, a 19 választott tag közül négy szavazott.¹⁰⁷ A még életben levő 16 választott tagból 1912 júniusában 10, majd 9 vett részt a gr. Hadik János, illetve gr. Dessewffy Aurél ellenzéki főrendek által arról kezdeményezett szavazáson, hogy a főrendiház a napirenden szereplő törvényjavaslatot a képviselőháznak küldje vissza, hogy ott a jogszabályi előírásoknak megfelelő módon kerüljenek megtárgyalásra.¹⁰⁸ 1912 decemberében a képviselőházi őrség felállítására vonatkozó törvényjavaslat általánosságban való elfogadásáról történő szavazáson szintén 9 választott tag vett részt.¹⁰⁹ 1913 tavaszán, amikor két alkalommal is arról szavazott a főrendiház, hogy tudomásul veszi-e Lukács László miniszterelnök a vele szembeni korrupciós vádakat firtató interpellációkra adott választ, 6, majd 7 választott tag szavazott.¹¹⁰ Az utolsó három név szerinti szavazáson, 1914 februárjában (gr. Tisza István miniszterelnöknek gr. Károlyi Gyula által a román kérdésben, majd gr. Hadik János által a parlamenti őrségnek a delegációbeli alkalmazása tárgyában hozzá intézett interpellációjára adott válaszáról) a 13 választott tagból 7, 1918 áprilisában (gr. Mailáth Józsefnek a választójogi kérdésben a Wekerle-kormány és a Nemzeti Munkapárt alkotta képviselőházi többség között a magyar szupremáciát biztosító megegyezést sürgető határozati indítványáról) a 12 választott tagból szintén 7 szavazott.¹¹¹ Megfigyelhető, hogy 1912-től a szavazá-

¹⁰⁴ Főrendiházi Napló 1896–1901. 3. kötet 28. 1899. január 20.

¹⁰⁵ Az indítvány ellen szavazott br. Nyáry Jenőn kívül br. Kemény Kálmán, mellette br. Rudnyánszky Józsefen kívül őgr. Pallavicini Ede választott tag. Br. Fejérváry Géza maga is választott tagja volt a főrendiháznak (1885–1886-ban, 1892 és 1896 között és 1903-tól gyakorolta is tagsági jogát), de az 1905. évi szavazásokon nem szavazott.

¹⁰⁶ Ekkor gr. Pálffy Béla is az indítvány ellen szavazott.

¹⁰⁷ Gr. Pálffy Béla és őgr. Pallavicini Ede igennel, br. Fejérváry Géza és br. Rudnyánszky József nemmel szavazott gr. Dessewffy Aurél indítványára, amely nem nyert többséget. FN 1910–1918. I. 1910. dec. 20. (6. ülés) 40.

¹⁰⁸ Főrendiházi Napló 1910–1918. 1. kötet 219–221. 1912. június 15.

¹⁰⁹ Főrendiházi Napló 1910–1918. 2. kötet 49. 1912. december 14.

¹¹⁰ Főrendiházi Napló 1910–1918. 2. kötet 95. 1913. március 14., 106. március 15.

¹¹¹ A főrendiház az interpellációkra adott válaszokat tudomásul vette, Mailáth indítványát megsza-

son részt vevő választott tagok túlnyomó többsége a nemzeti munkapárti kormányok érdekével összhangban voksolt, az ellenzéki javaslatokra csak gr. Batthyány Lajos és őgr. Pallavicini Ede szavazott.¹¹² Mindkettőjüket rokon szálak fűzték ifj. gr. Andrassy Gyula alkotmánypárti politikushoz: Batthyány felesége Andrassy Ilona nevű nővére volt, Pallavicini György nevű fia 1911-től Andrassy Borbála nevű mostohalányának férje volt. Batthyány, mint említettük 1904-ben a kormánypartból kilépő, Andrassy-féle disszidens csoporthoz, majd az apósa által vezetett Országos Alkotmánypárthoz csatlakozott. Az Alkotmánypárt és az egykori szabadelvű pártiak által alapított Nemzeti Társaskör fúziójában, a Nemzeti Munkapárt létrehozásában azonban nem vett részt. 1910-ben pártonkívüli képviselőként politizált, majd 1911-ben, mandátumáról lemondva ismét elfoglalta helyét a főrendiház választott tagjai sorában.¹¹³

A választott tagok általában hűek maradtak az 1894–1895-ben elfoglalt ellenzéki vagy kormánypárti alapállásukhoz. Néhány kivétel azért akadt: az egyházpolitikai javaslatok ellenzékéhez tartozó és egyébként következetesen ellenzéki őgr. Pallavicini Ede 1903-ban a nemmel szavazott gr. Esterházy János indítványára, hogy a Horvátországban kiállításra kerülő útlevelek nyomtatványa ne horvát és francia nyelvű legyen, mint ahogy az a törvényjavaslatban szerepelt, hanem magyar, horvát és francia nyelvű.¹¹⁴ Gr. Pálffy Béla 1905 októberében a Fejérváry-kormányval szembeni határozati javaslat ellen, majd 1912 júniusában a Lukács-kormány és Tisza István házelnök képviselőházi ellenzékkel szembeni fellépését kárhóztató indítvány ellen szavazott. A korábban a név szerinti szavazásokról távol maradt br. Nyáry Kálmán 1899-ben támogatta az ex lex miatt az uralkodóhoz intézendő feliratot, ami a Bánffy-kormány menesztését mozdította volna elő, 1913-ban és 1914-ben viszont a Lukács-, illetve a Tisza-kormány érdekében szavazott.

vazta. Főrendiházi Napló 1910–1918. 3. kötet 115., 135. 1914. február 26.; Főrendiházi Napló, 1910–1918. 5. kötet 144. 1918. április 29.

¹¹² A választott tagok közül 1912 júniusában csak Pallavicini, majd senki, 1912 decemberében és az 1913. márciusi első szavazáson Pallavicini és Batthyány, a második szavazáson egyetlen választott tag sem foglalt el ellenzéki alapállást. 1918-ban a Nemzeti Munkapárt politikai pozícióját erősítő indítvány ellen csak Batthyány szavazott (Pallavicini 1914-ben meghalt).

¹¹³ Országgyűlési almanach 1910–1915: 82–83.; Főrendiházi Napló 1910–1918. 1. kötet 56. 1911. január 20.

¹¹⁴ A nyomtatott formula kitöltésének nyelvét nem kívánta a törvényben meghatározni. Főrendiházi Irományok 1901–1905. 4. kötet 376. 234. szám; Főrendiházi Napló 1901–1905. 1. kötet 63. 1903. január 27.

Az 1885-ben tagsága megőrzésére kiválasztott ötven tag között egy tucat személy szólalt fel 1885 előtt legalább egy ízben a plenáris üléseken.¹¹⁵ Közülük nyolcan – hét főnemes és Kubicza Pál – az üléseken 1885 előtt aktívak voltak, de választott tag korukban már nem szólaltak fel. Ezek többsége a főrendiház reformját követő években elhunyt (gr. Berényi Ferenc, Kubicza Pál, Mesznil Viktor, gr. Pejacsevich Márk, valamint a jegyzőként is működő br. Pongrácz Emil). Mások a képviselőházba tették át működésüket (gr. Bethlen Gábor, gr. Pongrácz Károly). Br. Nyáry Jenő pedig, bár a plénumon már nem szólalt fel, jegyzőként, majd háznagyként továbbra is részt vett a főrendiház munkájában. Sajátos br. Fejérváry Géza esete, aki a főrendiház reformja utáni időszakban is felszólalt a főrendiházban, de akkor már csak honvédelmi miniszteri minőségében, nem mint főrendiházi tag. Fejérváry 1875-ben a honvédség szervezése körüli érdemeiért nyerte el a magyar bárói rangot és azzal a főrendiházi tagsági jogot. 1872-től a honvédelmi minisztérium államtitkára, majd 1884-től 1903-ig honvédelmi miniszter volt. Amikor a főrendiházban 1885 előtt nem államtitkári vagy miniszteri minőségében szólott hozzá, akkor is csaknem mindig katonai jellegű kérdésekben foglalt állást. 1876 elején ifj. Lónyay Menyhért (Lónyay Menyhért volt miniszterelnök második fia) mentelmi ügyében szólalt fel. A budapesti törvényszék azért kérte Lónyay mentelmi jogának felfüggesztését, mert ellene újoncozás elől való szökés gyanúja merült fel. Fejérváry javasolta, hogy a főrendiház tekintse hatósági zaklatásnak az ügyet, és ne függesse fel Lónyay mentelmi jogát. Lónyay mentelmi joga (más okból) végül nem került felfüggesztésre.¹¹⁶ Fejérváry 1878-ban a büntetőtörvénykönyv-javaslat tárgyalása során indítványozott a véderőtörvény (az 1868. évi XL. törvénycikk) szakaszaira hivatkozó betoldásokat. Ezeket az igazságügy-miniszter nem ellenezte, a főrendiház megszavazta a szakaszok felvételét.¹¹⁷ Fejérváry az 1880. évi újoncjutalék tárgyalásakor br. Prónay Dezső felszólalására reflektált (a kormányt a vitában Szende Béla honvédelmi miniszter képviselte). Tagadta, hogy a közös hadsereg germanizálna és hogy szervezete aggasztó lenne. A német nyelv (mint lingua franca) használatát a soknemzetiségű hadseregben elkerülhetetlennek tartotta. Saját előmenetelének példájával cáfolta azt, hogy a magyarokat üldöznék a hadseregben, továbbá rámutatott, hogy a honvédségnél is tiszthiány mutatkozik.¹¹⁸

Összesen negyvennégy olyan főrendiházi tagot találtam, aki az intézmény reformja előtti és utáni időszakban egyaránt felszólalt annak ülésein. Ezeknek a tagok-

¹¹⁵ Az adatgyűjtés forrásául (pontossága előzetes ellenőrzését követően) a főrendiházi naplókötetek névmutatója szolgált.

¹¹⁶ Főrendiházi Napló 1875–1878. 1. kötet 154–156. 1876. február 5.

¹¹⁷ Főrendiházi Napló 1875–1878. 1. kötet 411. 1878. február 23.

¹¹⁸ Főrendiházi Napló 1878–1881. 1. kötet 328–329. 1879. december 2.

nak a háromnegyede rendelkezett örökös tagsági joggal, azonban közülük mindössze hét olyan személy volt, aki mindvégig kizárólag örökös tagsági jogosultsága révén vett részt az üléseken. Három főnemes kinevezett, négy választott tagként gyakorolt a főrendiházban tagsági jogot 1885 után. Ez utóbbi csoportot hg. Odescalchi Artúr, őgr. Pallavicini Ede, gr. Kálnoky Dénes és br. Rudnyánszky József alkotta. Odescalchi Artúr még országgyűlési képviselősege idején, 1883-ban egyik vezetője volt a bukovinai székelyeknek az al-dunai Pancsova környékére (kellően elő nem készített) „hazatelepítésének”. Szerémi álnéven történeti műveket publikált. Justh Zsigmond múltban élő személyiségként, egy oligarcha és Don Quijote keverékeként örökítette meg naplójegyzeteiben.¹¹⁹ Annak érdekében, hogy házasságot köthessen gr. Zichy Júliával (aki harmadik felesége lett), a családból elsőként a katolikus vallásról áttért az unitárius hitre.¹²⁰ Artúr a főrendiházban két mellékes kérdésben szólalt fel.¹²¹ Odescalchival szemben Pallavicini Ede felszólalásait tekintve is jelentékeny működést fejtett ki a főrendiházban. Jegyzősege idején, a hetvenes években volt a legaktívabb, különösen 1874-ben a földadóról szóló törvényjavaslat tárgyalása során, amihez több szövegezési módosítást is benyújtott. Választott tagként (1905-ben és 1906-ban) a házszabályok betartása érdekében, illetve a gazda és cseléd közötti viszony szabályozásáról szóló törvényjavaslat szövegezéséhez szolt hozzá. Gr. Kálnoky Dénes 1839-től 1847-ig háromszéki királybíró, 1847-ban Fehér megye főispánja volt, amely pozíciójából azonban a következő évben mint konzervatívot felmentették.¹²² 1865 és 1875 között Háromszék főkirálybírójaként jelent meg a főrendiházban, ezt követően születési joga révén gyakorolta tagságát. 1865 és 1867 között, majd 1872-től haláláig tevékenyen részt vett a főrendiház tanácskozásaiban. Az 1878–1881. évi országgyűlés alatt különösen aktív volt, érdeklődése előterében közigazgatási és nagy horderejű közjogi témák álltak, de több más törvényjavaslatról is véleményt nyilvánított. Az 1880-as évek első felében az állami költségvetési tárgyalásokon is felszólalt, továbbá 1877-ben szűkebb pátriáját, Erdélyt érintő közbiztonsági (határőrizeti) kérdésben in-

¹¹⁹ „Arthur nagyon is egyszerű. Valaki, aki hercegségét komolyan veszi, azt hiszi, lovagkorban él még [...] el van ragadtatva afelett, hogy úgy hiszi, akképpen él, mint az akkori lovagok, feudális nagyurak éltek. Tanulmányoz, de nem úgy, mint ahogy »mi« szoktuk, de olyan genre-ban, mint Faust és Kopernikus tették. [...] Naív, gyermekkedélyű ember” – írta róla Justh Zsigmond 1889-ben. Justh 1977: 452.

¹²⁰ Erba–Odescalchi 1991: I. 228.

¹²¹ Mindkét javaslata leszavazásra került.

Főrendiházi Napló 1884–1887. 1. kötet 199. 1884. március 26.; Főrendiházi Napló 1892–1896. 4. kötet 141. 1894. október 10.

¹²² Országgyűlési almanach 1887–1892: 75.

terpellációt intézett a miniszterelnök-belügyminiszterhez.¹²³ Kálnoky 1885-ben részt vett a főrendiház reformjáról szóló vitában, majd br. Nyáry Jenő választott taggal együtt a főrendiházi reform végrehajtásával kapcsolatos intézkedések kidolgozására kiküldött 21 fős főrendiházi bizottságnak is tagja volt. A főrendiház reformját követően 1886-ban először az országgyűlések időtartamának háromról öt évre emelését célzó törvényjavaslat mellett szólalt fel,¹²⁴ majd a törvényhatósági törvény részletes tárgyalása során nyújtott be egy kis horderejű módosítványt (a főispánok ellenőrző körútjai tárgyában), amit azonban a főrendiház többsége elutasított.¹²⁵ Kritikai észrevételeket is megfogalmazott, de a törvényjavaslatokat minden alkalommal elfogadta. Így volt ez utolsó főrendi felszólalásánál is, amelyet a népfelkelési törvényjavaslat vitájában tett. Kifogásolta a törvényjavaslat címét, figyelmeztetett a néptömegek felfegyverzésében rejlő veszélyre, rámutatott a kötelezettség alóli kibúvás lehetőségére, és hiányolta az alkalmatlanok pótdóját, ugyanakkor „nélkülözhetetlenek” tartotta a törvény megszületését.¹²⁶

A választott tagok közül egyedül br. Rudnyánszky József volt 1885 előtt és után egyaránt tartósan aktív, az üléseken hozzászóló főrend. Az 1870-es évek második felétől szinte minden ciklusban felszólalt. Kivételt csak a főrendiház reformja körüli évek és az 1905–1906-os évek képezett, de jegyzőként ekkor is részt vett az üléseken. Főrendiházi felszólalásai a témák széles skáláját felölelik, de úgy tűnik, hogy legélénkebben pénzügyi- és adókérdések tárgyalásában vett részt.

Az ötven választott tag közül nyolc olyan főnemes volt, aki korábban a plénumon nem volt aktív, de választott tag korában immár felszólalt az üléseken: br. Bánffy Dezső volt miniszterelnök, gr. Bethlen András későbbi földművelésügyi miniszter, br. Fiáth Miklós későbbi Veszprém megyei főispán, br. Kemény Kálmán (1900-tól 1911-ig) főrendiházi alelnök, gr. Kuun Géza, ifj. gr. Széchenyi Imre (1885-től főrendiházi jegyző), br. Szentkereszty Ferenc, gr. Zichy Antal (1885-től jegyző). Közülük azonban csak ifj. Széchenyi Imre fejtett ki lényegesebb aktivitást felszólalóként, a többieknek csak egy-két hozzászólását örökítette meg a főrendiházi napló. Ifj. gr. Széchenyi Imre a főrendiházban a legaktívabb az 1892 és 1900 közötti időszakban volt, több alkalommal felszólalt az egyházpolitikai és a költségvetési viták során.

¹²³ Főrendiházi napló 1875–1878. 2. kötet 222–223. 1877. június 30.

¹²⁴ Főrendiházi Napló 1884–1887. 2. kötet 55–56. 1886. január 16.

¹²⁵ Főrendiházi Napló 1884–1887. 2. kötet 183., 187. 1886. május 19.

¹²⁶ Főrendiházi Napló 1884–1887. 2. kötet 214–215. 1886. május 22.

Összefoglalás

A főrendiház szervezetét módosító 1885. évi törvény a kormány és a főrendiházi többség közötti kompromisszum eredményeként a régi tagság számára lehetőséget adott arra, hogy a reform következtében kiesésre ítélt főrendek közül egyszeri alkalommal ötven tagot válasszon. A kormány ezt az eredeti szándékával ellentétes választást képes volt saját érdekeinek megfelelően alakítani, a választott tagok túlnyomó részben a kormány politikáját támogató, gyakran ahhoz pályájuk során képviselőként vagy főispánként is kötődő személyek voltak. A választás ennél fogva legalábbis részben ellensúlyozta a kormány számára a kinevezhető tagok létszámának a törvényjavaslat főrendiházi elfogadtatása érdekében végrehajtott csökkentését. A választott tagok kiválasztásában azonban nemcsak politikai szempontok érvényesültek, a választás lehetőséget kínált arra is, hogy a főrendiház munkaképessége szempontjából fontos, vagy családjuk, vagy saját tevékenységük miatt elismerésre méltó főrendek megőrizzék tagságukat. A választott tagok a főrendiházi alelnökök, a jegyzők, és háznagyok körében, a tagságon belüli létszámukhoz képest felülreprezentáltak voltak, sőt még egy főrendiházi elnök is kikerült körükből. A választott tagoknak a név szerinti szavazásokon való részvételét vizsgálva kiderült, hogy az egyházpolitikai reformjavaslatok országgyűlési tárgyalásakor mutattak arányaiban a legnagyobb részvételt. A választott tagok rekrutációjára vonatkozó vizsgálatunk eredménye ismeretében nem meglepő, hogy a szavazásokon részt vevő választott tagok között általában többségben voltak a kormányjavaslatok támogatói. A választott tagok több mint fele sem 1885 előtt, sem azután nem szólalt fel a nyilvános üléseken. A tagok ezen csoportjának aktivitása azonban még így is meghaladta az örökös tagsági jogukat gyakorló főnemeseiket.

Az 1885 májusában élethossziglani tagságra megválasztott ötven személy közül öt (gr. Batthyány Elemér és Lajos, gr. Béldi Ákos, gr. Festetics Vilmos, br. Rudnyánszky József) volt életben 1927-ben az új felsőház megalakulásakor. Az új felsőháznak Batthyány Lajos és Festetics az örökös jogú főnemesi családok képviselői által, Batthyány Elemér Horthy Miklós kormányzó kinevezésével lett tagja. Batthyány Lajos tizenöt főnemes társával együtt a felsőház ülésezésének kezdetén írásos nyilatkozatban kijelentette, hogy hazafias kötelességérzetből részt vesz az intézmény munkájában, de ezzel nem prejudikálnak „a jogfolytonosság alapján fennálló alkotmányos tényezők, különösen pedig a törvényes király jogainak és az egész magyar nemzet elévülhetetlen igényei” felett.¹²⁷ A két Batthyányt több felsőházi bizottságba is beválasztották, a nyilvános üléseken azonban sem ők, sem Festetics nem szólalt fel 1926 után.

¹²⁷ Felsőházi Napló 1927–1931. 1. kötet 9. 1927. január 31.